

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ**

Resim Anasanat Dalı

ZİHİNSEL FİRAR

Bora ARKAN

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

Resim Anasanat Dalı

ZİHİNSEL FİRAR

Bora ARKAN

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

Kabul ve Onay

Bora Arkan tarafından hazırlanan "Zihinsel Firar" başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Resim Anasanat Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Prof. Cebrail ÖTGÜN

Jüri Üyesi (Danışman) Prof. Necla RÜZGAR KAYIRAN

Jüri Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Kutlu GÜRELLİ

Bu çalışma, Hacettepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri tarafından uygun bulunmuştur.

Prof. Dr. Pelin YILDIZ

Güzel Sanatlar Enstitüsü Müdürü

ZİHİNSEL FİRAR

Danışman: Prof. Necla RÜZGAR KAYIRAN

Yazar: Bora ARKAN

ÖZ

İnsanlık tarihi sayısız savaşla doludur. Tarih kitapları bu savaşların sebeplerinden ve sonuçlarından bahsederken, bir taraftan sanat da savaş meydanlarını betimlemiştir. Bu betimlemelerde kimi zaman çarpışmanın şiddeti vurgulanırken, kimi zaman bir yıkım veya zafer belgelenmiştir.

M.Ö. 3000’li yıllara ait kalıntılardan günümüz eserlerine, asker figürünün pek çok farklı konumda tasvir edildiğini görebiliriz. Asker, kimi zaman resmin arka planını doldurmuş, kimi zaman yaşanan dramın yüz ifadesi olmuştur. Kimlikleri belli değildir. Arka planda gösterilen yüzlerce figürden biri olan ve hakkında hiç bir şey bilmediğimiz asker figürünün de bir arka planı, gülmeleri, öfkeleri, tecrübeleri, hisleri, kültürel birikimleri, düşünceleri ve duyguları vardır.

Bakışımızı savaş meydanlarından biraz daha içeriye, asker figürüne yakınlaştırdığımızda, duygu ve düşünceleri üniformasının içerisinde kamufle olmuş bireyi görebiliriz. Bu bağlamda, “asker” ve “birey” kelimelerini yan yana getirdiğimizde ironik bir söylem olarak da değerlendirebileceğimiz “asker birey” kavramı ortaya çıkar. Asker bireye daha da yakından baktığımızda ise; bireyin, üniforma içerisine sıkıştırdığı kendi evreninde, görev, düzen, inanç, kurallar, bağlılık ve tüm bunların uç noktasında kendi hayatını ve diğer askerlerin hayatını da etkileyebilecek sorumluluklarla, herkesle aynı görüldüğü bir atmosferin içerisinde yer aldığı göze çarpar.

Gecenin karanlığına bakarak nöbet tutarken, gidecek hiç bir yeri kalmadığında en doğru yere, “kendine” doğru gitmeye başlıyor insan. İşte “Zihinsel Firar” burada ortaya çıkıyor. Kendinizden en uzakta, kendinize en yakın olmak. Emirler ve beden arasında bir aracı olan bilinç, içinde bulunduğu mekânın, kıyafetin hatta zamanın dışına bir yerde, ruhun, içerisine sıkıştığı bedenden dışarı çıkıp kendini izler. Yunus Emre’nin “Bir ben var bende benden içeri” diye işaret ettiği içte yaşayan, örtülü, gizlenmiş olan tüm ben olmayan benlerin ötesindeki gerçek beni görme şansı bulur.

Bu yaklaşımla kişisel deneyimler, asker bireyin bilinç katmanlarındaki yansımaları sanatsal ifade yöntemleriyle görünür hale getirme çabasında bir ışık kaynağı olur. İçselleşmiş duygulardan yola çıkılarak bir anlatı oluşturulması, sunulan eserin izleyicinin alanıyla kuvvetli bir bağ kurmasını sağlayacaktır.

Anahtar Sözcükler: Sanat, Asker, Militarizm, Bilinç, Kamufraj, Birey, Kural, Betimleme, Düzen, Ordu.

MENTAL ESCAPE

Supervisor: Prof. Necla RÜZGAR KAYIRAN

Author: Bora ARKAN

Abstract

Human history is full of countless wars. While the history books talked about the causes and consequences of these wars, on the one hand, art depicted the battlefields. These depictions sometimes emphasize the severity of the collision, sometimes a document of destruction or victory.

B.C. From the ruins of the 3000s to the contemporary works, we can see that the soldier figure is depicted in many different positions. The soldier sometimes filled the back of the painting and sometimes became the face of drama. Their identity is unclear. The goal is to show the war or the victory. However, one of the hundreds of figures shown in the background, and we know nothing about it, has a background, laughter, anger, experience, feelings, cultural backgrounds, thoughts and emotions.

When we bring our view closer to the soldier figure a little more inside the battlefields, we can see the person who is camouflaged within the uniform of his feelings and thoughts. In this context, when we bring together the words of the "soldier" and "the individual", the concept of a "soldier individual" emerges as an ironic discourse. When we look at the soldier more closely; It is obvious that the individual takes part in an atmosphere in which he is seen as the same with everyone, in his own universe, which he has squeezed into the uniform, with duties, order, beliefs, rules, loyalty and responsibilities that can affect his own life and the lives of other soldiers.

While looking at the darkness of the night while keeping watch, when there is nowhere to go to the right place, you start to go towards yourself. That's where the Mental Escape comes out. To be the closest to yourself, the farthest away from yourself. Consciousness, which is a mediator between the orders and the body, follows itself out of the body where the soul is stuck in and out of the space, clothes and even time. Yunus Emre's " there's an inside within me, deep, deeper than I" he

pointed out that the inside, covered, hidden all the non-self that is beyond me has the chance to see me.

With this approach, personal experiences become a source of light in the effort of making visible the reflections in the layers of consciousness of the individual soldier through artistic expression methods. Forming a pure narrative of internalized emotions and essences will create a strong bond with the viewer.

Keywords: Art, Soldier, Militarism, Consciousness, Camouflage, Individual, Rule, Depiction, Order, Army

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
GÖRSEL DİZİNİ	vii
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: MİLİTARİZM ve TARİHSEL SÜRECİ	2
BÖLÜM 2: HAZIRLIK ÇAĞI	5
2.1 Savaş Çağrısı.....	5
2.2 Beden Eğitimi, İzcilik, Milli Güvenlik	9
BÖLÜM 3: ASKERLİK ÇAĞI	12
3.1 Mekansal Algı Bulanıklığı	12
3.2 Disiplin.....	14
3.3 Benliğin Dışında Kalmak	16
3.4 Kamuflej	19
BÖLÜM 4: SANAT TARİHİNDE ASKERLİK VE SAVAŞ KAVRAMLARI	22
4.1 Şişli Atölyesi	30
4.2 Altan Gürman	34
BÖLÜM 5: UYGULAMALAR.....	36
5.1 Dekupe Askerlik Anıları	36
5.2 Anadolu Kamufleji	38
5.3 Geometrik Asker.....	39
SONUÇ	43
KAYNAKLAR.....	45
Etik Beyanı	50
Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu	51
Master's Thesis Originality Report.....	52
Yayımlama Ve Fikrî Mülkiyet Hakları Beyanı.....	53

GÖRSEL DİZİNİ

Görsel 1: ABD Ordusu için seni istiyorum!, (1917), poster.....	6
Görsel 2: Lord Kitchener, Britanyalıları donanmaya istiyor, U.K, (1914), poster.....	8
Görsel 3: Adam olun ve gereğini yapın!, U.S.A,(1914-1918), poster.	8
Görsel 4: Bora Arkan, İsimsiz, (2014). Zonguldak.....	10
Görsel 5: Rus ordusunda tüfeğini unutan askere verilen ceza.....	15
Görsel 6: Bora Arkan, Gizli Mevzi, (2014)	20
Görsel 7: Bora Arkan, Gizli Görev, (2014)	21
Görsel 8: Savaş Alanı Paleti, 23x20cm, M.Ö. 3300-3100, İngiliz Müzesi, Londra .	22
Görsel 9: Akbabalar Steli, M.Ö. (2600-2350), Kireçtaşı, 180x130 cm Louvre Müzesi, Paris.....	23
Görsel 10: Naramsin'in Zafer Steli, M.Ö. (2254-2218), Pembe kireçtaşı,200 x 105 cm, Louvre Müzesi, Paris	23
Görsel 11: İskender Mozaïği, M.Ö. (333-331), 5.82x3,13m, Ulusal Arkeoloji Müzesi, Napoli.....	24
Görsel 12: Uccello P, San Romano Savaşı, M.S.(1440),Floransa.....	25
Görsel 13: Froissart, J, (1410) Poitiers Savaşı,	25
Görsel 14: Da Vinci. L, Anghiari Savaşı, 1504-1505, Vecchio Sarayı, Fresk, Floransa; Peter Paul Rubens Kopyası, 1603, Louvre Müzesi, Paris ...	26
Görsel 15: Michelangelo, (1505-1506), Cascina Savaşı, Karton Üzerine Fresk, Vecchio Sarayı, Floransa (Aristotele da Sangallo Kopyası)	26
Görsel 16: Goya, Barbarca!. Savaşın Felaketleri Serisi, Gravür.....	28
Görsel 17: Goya. Ne Bu?. (1863). Savaşın Felaketleri Serisi. Gravür	29
Görsel 18: Walter Jack Duncan. Essey'de Sessiz Bir oyun.. (1918). Ulusal Amerikan Tarihi Müzesi,	29
Görsel 19: Ludekens. F İki Asker, (1944).	30

Görsel 20: Şişli Atölyesi, Fotoğraf, (1914)	31
Görsel 21: İbrahim Çallı. Yaralı Asker, 1917,.....	31
Görsel 22: Hikmet Onat, Siperde Mektup Okuyan Askerler, (1917) İstanbul Resim ve Heykel Müzesi,	32
Görsel 23: Namık İsmail,Al Bir Daha / Son Mermi, (1917).....	33
Görsel 24: Mehmed Ruhi Düşman Kaçtıktan Sonra, ,	33
Görsel 25: Gürman. Altan, Kolaj, (1975). İstanbul	34
Görsel 26: Gürman. Altan, Montaj 4, (1967),	35
Görsel 27: Bora Arkan, Askerlik Anıları, (2014). 22x21 cm. Zonguldak.....	36
Görsel 28: Bora Arkan, Askerlik Anıları, (2014). 22x21 cm. Zonguldak.....	36
Görsel 29: Bora Arkan, Kabuk, 2018, 20x26x26cm. Ankara.....	37
Görsel 30: Bora Arkan, İsimsiz, 2019, 50x70cm. Ankara.....	37
Görsel 31: Bora Arkan, İsimsiz, 2019, 50x70cm. Ankara.....	38
Görsel 32: Bora Arkan, Yamalı Kamuflaj, 2018, 50x70cm. Ankara	39
Görsel 33: Bora Arkan, Kimliksiz, 2019, 50x70cm. Ankara.....	40
Görsel 34: Bora Arkan, Kapanma, 2019, 50x70cm. Ankara	40
Görsel 35: Bora Arkan. Savaş Meydanı. 2019. Tuval Üzerine Yağlı Boya. 35x70 cm. Ankara	41
Görsel 35: Bora Arkan, Mayın Dedektörü Operatörü, 2019, 70x180cm. Ankara ...	41
Görsel 36: Bora Arkan, Madde 318, 2019, 80x100cm. Ankara.....	42

GİRİŞ

Bu tezin konusu, militarizm kavramını, ordu kurallarını ve bu kuralların uygulanışlarının bireyin bilinç katmanlarındaki yansımalarını sanatsal ifade yöntemleriyle görünür hale getirmek ve içselleşmiş duyguları yorumlamaktır. Bireyin içerisinde, kendi dünyasında bu kuralların ve tanımların yansıması nasıl olur? Bize verilen görev, arkamızdan gelen diğer askerlerin hayatını korumak üzerine kuruluysa kendimizi nasıl hissederiz? Görev, inanç, kurallara bağlılık ve tüm bunların uç noktasında kendi hayatımızı ve diğer askerlerin hayatını korumaktan sorumlu olmak sanatsal bir dille nasıl anlatılır? Bunlara benzer sorulara bu tez içerisinde kişisel deneyimler doğrultusunda cevaplar aranacaktır.

Bu tez, düzen, bağlılık, kurallar, inanç ve benzeri kavramlarla işleyen militarizmin, bireyin bilinç katmanlarındaki etkisini sanatsal ifade yöntemleri kapsamında ele almayı ve bunların tümünden bir sanatsal ifade biçimi yaratmayı amaçlar. Bu tez askerlik temasının günümüz sanatında nasıl ele alındığını, ne tür imgeler aracılığıyla ifade edildiğini ve bu ifade formlarının hayata nasıl bir değer ve bakış açıları kazandırdığını anlamayı hedeflemektedir.

BÖLÜM 1: MİLİTARİZM VE TARİHSEL SÜRECİ

İnsan, tarihini yazarken önce yiyecek, giyecek üretmesi ve barınak yapması gerekiyordu. Kimilerine göre, başka çağlara ulaşmanın ilk adımı yerleşik hayata geçmektir. İş bölümü yapıldı, birileri bunları üretti diğerleri tarihi yazdı. Yeni çağlara ulaşabilmek için bin bir eziyet çekildi. Belki de bu zorlukların tek sorumlusu, kendisinden daha barışçıl olan "Neandertal" insanını tarih sahnesinden silen "Homo Sapiens"ti.

Avcı-toplayıcı düzenden yerleşik düzene geçen insanoğlu, sosyal anlamda en büyük sıçramasını gerçekleştirmiş, aile birliklerinden, birbirlerine sıkı sıkı bağlanmış insan kitlesini, düşmanlara karşı kendilerini koruma yetenekleri daha yüksek olan bir sosyal organizasyon türünü, devleti meydana getirdiler. Kurdukları bu düzeni de tehditlere karşı koruyacak bir kuvvete, "asker"e ihtiyaç duydular.

Bazıları yaşadıkları zorlukları Tanrı'nın bir lütfu olarak görürken, bazıları ise bilimin ışığını silah icat etmek için kullandı. Böylece ileride uçak ve atom bombası yapabilecekler ve ötekiler dediklerini daha kolay öldürebilmeleri için savaşan insanların eline bir de ateşli silahlar tutuşturabileceklerdi.

Teknoloji ve silah çağına ulaşanlar, henüz silahı keşfetmemiş kabilelerin verimli topraklarına ve değerli madenlerine sahip olabilmek için onları yok edebilecek silahlı askeri birlikler oluşturdular. Ateşli silahlar karşısında savunmasız olan yerlilerin topraklarını rahatlıkla ele geçirdiler. Sonra, sahip oldukları bu büyük ve değerli toprakların sınırlarını çizdiler. Bu sınırları koruyabilmek ve düzeni sağlayabilmek için de caydırıcı rolü üstlenebilecek büyük bir egemen güce ihtiyaç duydular. Bu da silahlı kamu gücünü kurumsallaştırmayı beraberinde getirdi. Böylece ordu denilen kurumsal kavram ortaya çıkmış oldu.

Ordu, "Bir devletin silahlı kuvvetlerinin tümü ya da herhangi bir askeri kuvvetin en büyük birliğidir. Ordunun görevi devlete karşı gelecek iç ve dış tehditlere karşı koymaktır"(Ordu, 2017). Etimolojik olarak ise; "ordu kavramının Fransızca karşılığı olan "militaire" (İngilizce: military) Latince "askerlik ve savaşa dair" anlamına gelen "militaris"e dayanmaktadır. Militarizm kavramı ilk olarak

1860'larda Fransız anarşist düşünür Pierre-Joseph Proudhon tarafından kullanılmıştır" (Togay, 2016 s.135).

Tarihi verilere göre ilk düzenli ordunun Akadlar tarafından kurulduğunu görmekteyiz. "Akadlar, dünyanın ilk merkezi krallığını kurmuş, zamanla sınırlarını genişleterek tarihte bilinen ilk imparatorluk yapısını meydana getirmişlerdir. Bu imparatorluğu korumak için de tarihte bilinen (yaya askerlerden oluşan) orduyu kurmuşlardır" (Anonim, 2018)

Türkler, tarihin ilk bilinen devirlerinden itibaren ordu ve eğitime özen göstermişler, bu orduların sayesinde devletler ve imparatorluklar kurmuşlardır. "Kara Kuvvetleri'nin kuruluş tarihi olarak, Büyük Hun İmparatoru Mete Han'ın tahta çıkış tarihi olan M.Ö. 209 yılı esas alınmıştır. Mete Han ile ilk kez tarih sahnesine çıkan ve "onluk sistem" olarak adlandırılan bu teşkilatlanma modeli, günümüze kadar uzanan yelpaze içerisinde kullanılmış ve kullanılmaya devam etmektedir (TSK, 2017). Bu tezin ileriki bölümlerinde de göreceğimiz "sıkı düzen" (disiplin) kavramı ordu içerisinde ilk kez Mete Han tarafından oluşturulan bu sistemde görülmektedir. Türk ordusunun tarihsel süreçteki bazı özellikleri günümüze kadar ulaşmış ve hala devam etmektedir. Bunlardan biri Ordu-Millet kavramıdır. Ancak düzenli ordu teşkilatlanmasından önce askerlik ayrıcalıklı bir meslek sayılmayıp eli silah tutan kadın-erkek herkes asker sayılırken, günümüzde belli bir yaşa gelen, sağlığı elverişli her Türk erkeği askerlik yapmakla yükümlüdür.

Zorunlu askerlik hizmeti olarak adlandırılan askerlik yapmakla yükümlü olma durumu ise, ilk olarak ihtilal dönemi Fransa'sında ortaya çıkmış ve sonrasında genel olarak yaygınlaşmış düzenli ordu sistemidir.

İhtilal yüzünden Avrupa'da savaş çıkınca "Levee en masse" olarak bilinen ve kitlelerin topluca askere alınmasını öngören kanun 23 Ağustos 1793'te Milli Konvansiyon'da kabul edildi. Bu kanuna göre bütün vatandaşlar askerdi. Genç erkeklerden savaşmaları, evli erkeklerden nakliyata ve mühimmat teminine yardımcı olmaları, kadınlardan üniforma ve çadır dikmeleri, çocuklardan bez toplamaları, yaşlılardan ise meydanlarda toplanmaları isteniyordu (Afyoncu.E, 2018).

Zorunlu askerlik, bir devletin vatandaşı olan, belli yaşa gelmiş erkeklerin (bazı ülkelerde kadınlar için de olabilir) belli bir süre için o devletin ordusunun hizmetine girmesi ve orada görev yapması anlamına gelir. Böylece sürekli olarak düzenli bir ordunun muhafaza edilmesi ihtiyacına dayanır. Türkiye

Cumhuriyeti Anayasası'nda da 1111 sayılı Askerlik Kanununun 1. Maddesine göre; "Türkiye Cumhuriyeti tebaası olan her erkek, işbu kanun mucibince askerlik yapmağa mecburdur" (Askerlik Kanunu, 2017).

BÖLÜM 2: HAZIRLIK ÇAĞI

Mete Han'dan önce (M.Ö. 209) Türkler'de düzenli bir askerlik kurumu yoktu. Orta Asya'nın çeşitli bölgelerinde baskınlara açık göçebe hayatına ve doğanın zor şartlarına tutunabilmek, tehditlere karşı hazırlıklı olabilmek için çocuk yaşlarda; günümüzde ordu içerisinde söylenen marşlarda karşılaşılabileceğimiz "her Türk asker doğar" sözüne de istinaden, savaşımaya alışıyorlardı. Her ailenin savaşa katılabilecek gençleri asker sayılırdı ve eğitimleri daha çocuk yaştan başlardı.

"Geleceğin Türk savaşçısı, askeri eğitime daha çocukluk çağında başlamaktaydı. Özellikle çocukların oynadıkları oyunlar, askeri eğitim için önemli bir vasıta olmaktaydı. Mesela; annesinin yardımından kurtulup yürümeye başlayan çocuklar düşe kalka koyunların sırtına binerek önce farelere, gelinciklere ve kuşlara, daha sonra tilkilere ve tavşanlara ok atmak şeklinde oynadıkları oyunlarla adeta ilk askeri eğitimlerini yapmaktaydılar. Çocuklar bununla kalmamaktaydılar; oyunla başladıkları askeri eğitime tıpkı yetişkinler gibi atlara binmekle devam etmekteydiler" (Sarı, 2017, s.94).

Günümüzde çocukların, ok atmak, ata binmek, avlanmak gibi etkinlikleri olmasada, yetiştirilmesinde askeri disipline benzeyen pek çok unsurun bulunduğunu söyleyebiliriz. Askerlik kavramının, kahramanlıkların, ordunun yüceliğinin aile ortamında başlayıp, okul ortamında anlatılmaya devam ettiğini görmek mümkündür. Eğitim hayatı içerisine yerleştirilmiş birçok detay vatan sevgisini ve milliyetçiliği öğretirken, belli bir disiplin eğitimi de verir çocuklara. Bu durum Türkler'in asker millet geleneğinin günümüze kadar uzandığının bir göstergesidir.

2.1 Savaş Çağrısı

Birçok toplum gibi Türk toplumunda da askerlik kavramı kahramanlıklarla anlatılır. Vatan toprağının, bin bir zorluk ve mücadele içerisinde, atalarının canlarını feda ederek onlara miras bıraktığını öğrenen çocuklar, milliyetçiliği ve askerlik sevgisini çok küçük yaşlarda edinirler. Eşi benzeri görülmemiş birçok destansı hikâye, bireyin her ne kadar göğsünü kabartsa da -kendisini borçlu hissedip- yeri geldiğinde onlar gibi cephede savaşabileceği düşüncesini sahiplendirebilir. Ancak, her ulusun böyle destansı hikâyeleri olmayabilir, bunun yerine bireyi askerliğe teşvik etmek amacıyla farklı yöntemler kullanırlar.

Althusser'in İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları'nda savunduğu gibi, "Devlet, birey üzerinde sadece polisiyle, mahkemesiyle veya ordusuyla baskı kurmaz. Zor kullanmadan, gerek kamusal gerekse özel alanlara sızarak, bireyin hayatını hukuk, din, eğitim, kültür, haberleşme, siyaset, aile üzerinden kendi ideolojisine uyumlu hale getirip denetlemeye girişir. Tüm bunlar aynı amaçla çalışarak topluma milliyetçilik, şovenizm, liberalizm, ahlakçılık gibi fikirleri dayatır" (Althusser, 2000, s.33-34). Kültür aygıtlarından biri olan sinema da bu amaçla bir propaganda laboratuvarına dönüşerek üzerine düşen görevi en iyi şekilde yerine getirebilir.

Kahramanlık, Amerikan film endüstrisinin vazgeçilmez konularından biridir. Ülkelerine olan sadakatleriyle, ezeli ve ebedi kötülere karşı canlarını siper eden gözü pek, güçlü, eril kahramanlar ve onların nihai zaferleriyle dolu destansı hikâyeleri bolca işlenir. Bu açıdan bakıldığında, militarizmi yücelten, eril söylemi üreten yapımların, orduya katılmaya teşvik eden etkisi göz ardı edilemez. Ancak, film endüstrisinin aktif olmadığı I. Dünya savaşı döneminde hükümetler gençlerini propaganda afişleriyle vatani göreve çağırmıştır.

"Görsel 1. ABD Ordusu için seni istiyorum!, 1917, poster (illustrationchronicles, 2019)".

Sam Amca posteri (Görsel 1), Amerikan tarihinin en ikonik görüntülerinden biri haline gelmiş, silindir şapkalı, keçi sakallı, yanan gözleri ve suçlayıcı parmağıyla "Seni istiyorum!" yazısıyla orduya çağırıda bulunan bir propaganda posteridir. ABD Ordusu tarafından Birinci Dünya Savaşı sırasında asker toplamak için kullanılan bu görüntü, Sam Amca'nın karakterini sert ve güçlü bir şekle dönüştürmüştür.

Genellikle uzun beyaz saçlı, fraklı, yekeleli ve çizgili pantolonlu, uzun şapkalı bir karikatürle betimlenen ve ABD'nin simgesi haline gelen Sam Amca figürünün nereden kaynaklandığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, New York eyaletinin Troy kentinde yaşamış Samuel Wilson adlı bir işadamıyla ilişkilendirilir.

Sam Amca 1767 de New York'ta doğmuş ve zengin bir et toptancısı olan bir iş adamıdır. 1812 Savaşında Wilson, onu Amerikan ordusunun levazım müfettişi olarak atadı. Görevi, ordu için toplanan etleri teftiş edip üzerine "EA-US" damgası basmaktı. "EA", tedarikçi Elbert Anderson'u ve "US", alıcı ABD'yi simgeliyordu. Askere alınan birçok asker, varillerin üzerindeki US'nin anlamı sorulduğunda müfettişin adını gösterdiğini söylüyorlardı: Uncle Sam (esprî anlamında Sam Amca)... Bu lakap savaş yıllarında yayıldı ve sonunda ABD hükümeti için kullanılabilir oldu. Sam Amca 1832 de ABD bayrağındaki yıldızlarla beraber siyasi karikatürlerde boy göstermeye başladı (Anonim,2011).

İkna edici pozu ve belirgin tavrının savaş sırasında oldukça etkili bir araç olduğunu kanıtlamış ve dört milyonluk şaşkıncu bir kopyası 1917 ve 1918 yılları arasında basılmıştır. Dünyaca tanınmaya devam eden posterin yaratıcısının adı James Montgomery Flagg'di. 1877'de New York'ta doğan, - kariyerinin zirvesinde - tüm Amerika'da en yüksek ücretli dergi illüstratörü olduğu söylenen, oldukça üretken bir illüstratördü. Küçük yaştan itibaren yetenekli olan Flagg, ilk resmini on iki yaşında sattı (İllustrationcronics, 2019). Flagg'in I. Dünya Savaşı'na asker toplamak amacıyla hazırladığı, Sam Amca afişleri "II. Dünya Savaşı'nda da kullanıldı ve 20. yüzyılın en çok bilinen Sam Amca çizgilerinden biri oldu" (Wikipedi, 2019).

Propaganda, "bireylerin kabule zorunlu olmadıkları bir düşünceyi, istekleriyle kabule, yapmaya zorlanamayacakları bir hareketi, istekleriyle yapmaya yöneltmektir" (Özsoy, 1998, s.9). Öyleyse, egemen ideoloji, düşünce değiştirmekle kalmaz, etkilediği bireylerin hedeflenen amaçta eylemde bulunmasını da teşvik eder. Bu durum sanatın belli bir ideolojiye hizmet etmesi,

onun bir araç konumuna gelmesi ve özgürlük alanını kaybetmesi anlamına gelir. Sanatçının bağımsızlığını yitirmesi olarak da değerlendirilebilir.

Aynı dönemde birçok örneğini görebileceğimiz savaş çağrısı afişlerinden biri de Sam amca afişinin Britanya Ordusu için yapılan Görsel 2'deki örneğidir. Görsel 3'te ise aynı dönemde yapılmış ancak "Adam olun ve gereğini yapın!" gibi daha erkeklik olgusuna vurgu yapan bir söylemle orduya çağrı yapan farklı bir afiş örneği görebiliriz.

Görsel 2: Dönemin Savaş Bakanı, Lord Kitchener, Britanyalıları donanmaya istiyor. U.K, 1914, poster.

Görsel 3: Vay canına!!! Keşke bir erkek olsaydım da katılsaydım. Adam olun ve gereğini yapın!, U.S.A, 1914-1918, poster.

Birey, bu tür sanatsal(!), toplumsal, kültürel ya da ideolojik propagandalarla her ne kadar kendini orduya katılmak zorunda hissetse de, ordu içerisinde disiplinli bir eğitim sürecine gireceğini bilmek çekimserlik oluşturabilir. Ancak bu disiplin ve düzen eğitimi bazı toplumlarda milliyetçilik duygusunun çocuk yaşlarda kazandırılması gibi çok daha erken başlar

.2.2 Beden Eğitimi, İzcilik, Milli Güvenlik

Okula çağına gelen çocuklar, üniforma giymek, komutlara uymak, uygun adım yürümek, marş söylemek gibi askerlik içerisinde sıkça görebileceğimiz bir tür disiplin eğitimini daha ilkokulda öğrenmeye başlamış olurlar. Beden eğitimi dersinde “Hazır ol!” ve “Rahat!” komutlarıyla “Esas duruş”un temeli de atılmış olur. “Askerin Bilgi Defteri” adlı kitapçıkta askeri disiplininin belki de en basınçlı göstergesi olan “Esas duruş” şöyle tanımlanır:

Bir askerin ruhen ve bedenen olgunluk derecesini gösterir. Günlük hizmetlerin tüm safhalarında istenir. Esas duruşu ancak ölüm ve aksi bir emir bozar. Duruş şekli: Baş dik, vücut dik, göğüs şiş, karın çekik, kollar yanda vücuda yapışık şekilde, eller pantolona yapışık ve orta parmak pantolonun izinin üzerinde, ayaklar hafif v şeklinde açık (Turan, 2013, s.261).

Bedenin hizaya sokulması askerlikten önce başlar. Beden Eğitimi derslerinin “Düzen Alıştırmaları” adlı ders içeriğinde, “Esas duruş”un aynısı olan “Hazır ol!” duruşun bedeni en ince detayına kadar nasıl bir disipline soktuğunu şu detaylarda görebiliriz:

“Sol ayak sağ ayağın yanına sertçe çekilir. Topuklar bitişik ve bir hizada, ayak burunları birbirlerinden bir ayak boyu açık (kız öğrencilerde ayakuçları bitişik) vaziyette olup vücut ağırlığı her iki ayağın ökçe ve tabanlarına eşit olarak bölünür. Dizler hafifçe gerilir, gövde dik tutulur, göğüs hafifçe kabartılır, karın içeri çekilir, omuzlar aynı yükseklikte tutulur ve yukarı kaldırılmadan biraz geriye alınır. Kollar serbest olarak aşağıya sarkıtılır. Eller, parmaklar bitişik ve orta parmak pantolon dikişi üzerine gelecek tarzda avucun tamamı uyluklara yapıştırılır. Dirsekler hafifçe ileriye verilir, baş dik tutulur, çene boyna doğru biraz çekilir, gözler ileri doğru bakar, kaslar hafifçe gergin bir vaziyet alır. Diğer bir komut verilene kadar kıvıldamadan beklenir” (Anonim, 2017). “Hazır ol!” duruşuyla “Esas duruş” arasındaki tek fark “Dikkat!” komutunun gelmesiyle duruşun adının değişmiş olmasıdır. Ancak iki duruşta da vücut aynı şekilde hizaya getirilmiştir. Düzen alıştırmaları, yani beden disiplini, bireyi, daha ilkokul sıralarında kurallar kalıbına sokmuştur.

Beden eğitimi dersinin konusu olan “Düzen alıştırmaları” eğitiminin askerlikteki karşılığı “Yanaşık Düzen” eğitimidir. İkisi de neredeyse birebir aynıdır. Düzen alıştırmaları, beden eğitimi derslerinin, marşları, düzeni, adi adımı, tören adımını, sağa-sola dönüşü, sıralanmayı, hiza almayı ve uygun adım yürümeyi

askere gitmeden önce öğrenilebildiği bir aşamasıdır. Durumu iki örnekle kıyaslayacak olursak;

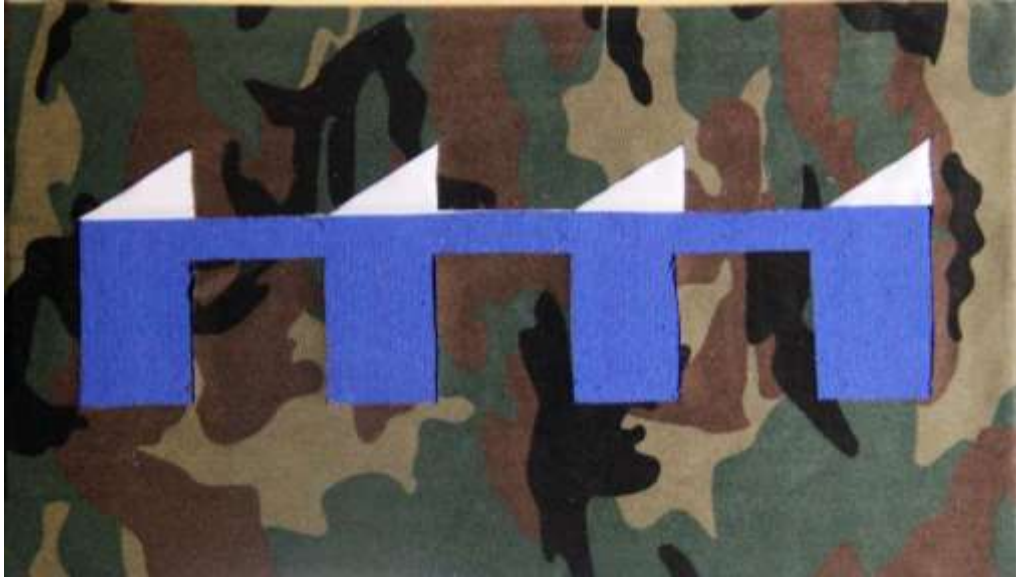
Düzen Alıştırmaları:

“-Rahat. -Hazır ol! -Sağ baştan say!...

Yanaşık Düzen:

“Rahat. -Hazır ol! -Sağ baştan say!...

Bu disiplin eğitiminin ilkökul çağlarında öğrenilmeye başlaması kavramı üzerine bu tez kapsamında yapılan çalışmalardan bir örnek olarak Görsel 4'te; askeri üniforma kumaşı üzerine, disiplinli bir şekilde sıraya girmiş, keskin hatlarla betimlenmiş ilkökul üniformasının askeri bir üniformayla kurulabilecek ilişkisi görünür hale getirilmektedir.

Görsel 4: Bora Arkan. İsimsiz. (2014) Zonguldak

Komutların yanı sıra, bir birliğe dâhil olma alıştırmaları olarak değerlendirilebilecek bir konu da, okulda üniforma giymek, saçından ayakkabısına kadar herkesle aynı olmak, (Bu tezin ileriki sayfalarında konuyla ilgili çalışmaların da görülebileceği üzere) diğer bir deyişle “tek tip” olma durumu vardır. Öte yandan, bir birliğe dahil olup, üniforma giyilerek yapılan, ast-üst kavramının olduğu, askeri kurallara benzer kurallara sahip olan, askerliğe

hazırlık aşamalarının belki de en kuvvetlisi olarak değerlendirebileceğimiz diğer bir kavram da "izcilik"tir.

İzcilik; "gönüllü, uluslararası, üniformalı, çeşitli yaş gruplarındaki gençlerin zihinsel, fiziksel, ruhsal, sosyal, duygusal ve karakter gelişimine katkıda bulunan bir gençlik etkinliğidir" (Güven, 2003, s.65). İzci sözcüğü ise, iz süren, iz kovalayarak aradığını bulabilen kimse anlamına gelir. "Geçmiş yüzyıllarda askerlikte ve avda iz takip etmek, iz sürmek bir meslek olarak kabul edilirdi. Günümüzde ise, halk arasında ve askerlikte izci ve izcilikten söz edilir ve yararlanılır" (Güven, 2003, s.66). İzcilik topluluğu "dünyada ilk defa 1907 yılında Britanya ordusundan emekli olan korgeneral Robert Baden-Powel tarafından kurulmuştur" (İzcilik, 2017). Bir asker olan Powell, Boer savaşlarına¹ katılmış ve genç askerlerin pısrık bir hal içerisinde olmalarından rahatsız olması üzerine, ülkesine döndüğünde gençlere cesaret ve sadakat aşılama için başlattığı çalışmaların sonucunu 1908'de "Erkek Çocuklar İçin İzcilik" adlı kitabı kaleme almıştır.

İzciliğin yayılışı Osmanlı'da ilgi görmüştür. Batıda ortaya çıkmış olan "Keşşafılık"(İzcilik) daha sonra Osmanlı toplumuna da ulaşmıştır. Bu dönemde konu üzerine yayımlanan eserlerden biri olan "İzci Rehberi"nde M. Sami Karayel'in, izciliğin amaçlarını askerliğe bir hazırlık olduğunu şu sözlerden anlayabiliriz:

İzcilikten maksut olan gaye, gençleri metin ve ahlaklı kılmak, memleketlerini tanıtmak, sıhhatli ve gürbüz olmalarına çalışmak, hayatta her nerede olursa olsun maişetini kazanır, azimkâr, müteşebbis adam yapmaktır. Bir de terbiye-i meslekiye ve terbiye-i milliye itibarıyla gençleri bir kanun tahtında talim ve terbiye edip yeknesak bir gençlik kitlesi meydana çıkarmaktır. En başlıca esaslarından biri de budur. İyi ellerde iyi terbiye olan çocuklar herhalde istikbalde vatanına karşı en büyük fedakârlığı yapan insan olur. İzciliğin doğuracağı kitleler yeknesak talim ve terbiye görmüş ordulardır ki, daha askere alınmadan bütün talim ve terbiye-i askeriyeyi ikmal etmiş bulunurlar. Böyle talim ve terbiyeyi itmam etmiş metin, mukavemetli, sıhhatli, azimkâr, müteşebbis fikirli, memleketini tanır, vatanını sever... (Cora, 2013, s.65)

Askere gidildiğinde daha önceden öğrenilen bu bilgiler, askere gidecek kişi için disiplin konusunda bir ön hazırlık niteliği taşımaktadır. Uzunca bir süre fakında olarak ya da olamayarak hazırlanan kişi, artık askerlik çağı için hazırdır.

¹ "Boer Savaşı, Birleşik Krallık ile Boerler arasında günümüzde Güney Afrika Cumhuriyeti'nin kurulu olduğu topraklarda gerçekleştirilen askeri çatışmalara verilen isimdir" (Boer Savaşı, 2019).

BÖLÜM 3: ASKERLİK ÇAĞI

Celp duyurusu yapıldığında askere çağırılmak, askerlik şubesine gidip, sevk belgenizi almak demektir. Askerlik sevk belgesi, halk arasında "sülüs" olarak bilinen ve askere gidecek kişinin sevk tarihini, birliğe ne zaman teslim olması gerektiğini, kaç gün yol izni olduğunu, askerliğinin başladığı tarihe ilişkin bilgileri içeren bir belgedir. Bu belge askere gidecek kişiye askerlik şubesinde kapalı bir zarf içerisinde verilir. Bu evrakın kapalı olarak verilmesinin bir sebebi vardır. Bu evrak kişi tarafından açılmamalıdır. Bu zarf kapalı olarak kişiye teslim edilir ve kişi o zarfı açmadan birliğine teslim olana kadar muhafaza etmekle sorumludur. Kişi birliğe teslim olduğunda bu kapalı zarfı acemi birliğine teslim eder ve onun belge ile alakalı sorumluluğu orada biter.

Belirlenen birliğe katılım yapılacak tarih yaklaştıkça, hayatı planlamak zorlaşır. Hafta sonu için plan yapabilir ama bir sonraki hafta sonu onun için yok. Arkadaşlarının o tarihteki ve sonraki etkinliklerine katılamayacak. Onun yapmak, bitirmek üzere olduğu bir işi yarım kalabilir ya da hiç başlamamayı tercih edebilir. Zaman azaldıkça yapılacak faaliyetler de doğru orantılı olarak kısıtlanır bir şekilde beklemeye başlar. Kişi derin bir boşluğa sürüklenmişçesine, hiçbir yere ait hissedememe, bir tür arafta kalma durumu yaşar. Kalabalığın içerisinde yalnızlık hissini başlattığı yer tam da burası önce kendi ekosistemidir. Kişi, mekânsal algısının değiştiğini ve varlığını sorgulamaya başladığını bu aşamada rahatlıkla gözlemleyebilir.

3.1 Mekansal Algı Bulanıklığı

Yeryüzündeki canlı cansız her varlık çevresi ile etkileşim içerisinde. Dolayısıyla insan da içinde bulunduğu mekânla değişik şekillerde ve boyutlarda ilişki ve etkileşim içerisinde. Birliğe katılım zamanı azaldıkça ters orantılı bir şekilde mekânsal algıdaki bulanıklaşma artar. Öncelikle, şimdiye kadar etkileşimde bulunduğu alanı, atık onun değilmiş gibi gelir. Kişi yalnızca, askerlik görevini tamamlayıp döndüğünde bıraktığı gibi bulmak isteyebilir bu alanı. Uzun bir süre orada olamayacağını bilmek bireysel alanının derinliğinden çıkartır kişiyi. Hala içindeyken gideceği birlik kadar uzaklaşır kendi yaşamsal alanından ama yine de rahat hissettiği yer orasıdır.

Kışlada ise çok daha farklı bir mekân algısı durumu söz konusudur. Bulanıklık bambaşka bir görüş alanına evrilir. Yaşadığı kültürel çevrede kişinin kendine has özellikleri, karakteristik yapısı onu biricik hale getirirken, – birbirinin aynı olan kışlalar gibi- biricikliği olmayan bir ortamda, kendisiyle aynı olan (tek tiplendirilmiş) başka insanlarla birlikte, kendi hayal dünyası dışında hiçbir özelliği yoktur.

Kişi, evinin eşyalarını kendisi seçebilir, odasının düzenine, duvarların rengine, masanın nerede duracağına kendisi karar verebilir. Yaşadığı ortamı da biricikleştir böylece. Kendine özgü bir hale getirir. Kişisel tercihlerimiz, beğenilerimiz, kararlarımız şekillendirir yaşam alanımızı. Parmak izi gibidir insanın bulunduğu mekâna etkisi, herkesin farklı bir dokunuşu vardır.

Mekân ölü, durağan ya da devinimsiz değildir, mekân kişiyi, kişi mekânı değiştirebilir ancak, kişinin “kışla” gibi bir mekânda neredeyse hiçbir etkisi bulunamaz çevresindeki nesnelere. Onu, diğer ortak kullanım alanlarından farklı kılan, daha önce binlerce insanın aynı şekilde yürüdüğü, aynı adımları attığı, aynı botları boyadığı, aynı saç tıraşını olduğu, aynı marşları söylediği, aynı kıyafetleri giydiği, aynı yataklarda yattığı, aynı duşu kullandığı, aynı yemekhanede aynı tabaklarla yemek yediği, su içtiği bu mekânda birçok yaşanmışlık olduğunu bildiğiniz halde neredeyse hiçbir yaşanmışlığa rastlamamak olur. Orası sadece kişi orada olduğunda vardır. Ne ondan öncesi, ne de ondan sonrası vardır.

Kişi kışlada, içinde bulunduğu odanın, koğuşunun rengini kendisi belirleyemez. Belki iş yerindeki çalışma alanının duvarlarının rengini de belirleyemez ama masasının üzerine koyduğu, görmekten hoşlandığı bir obje, bu masanın birine ait olduğunu gösteren ve onun hakkında bir şeyler söyleyen izidir. İş yerindeki çalışma masası her ne kadar ona ait olmasa da bırakıp gittiğinizde yerine başka birinin geleceğini de bilse, kişiselleştirdiği bu alanı kullanırken nesnelere karşılıklı aidiyet duygusu hisseder. Kişi o mekâna aittir, mekân da kişiye.

İnsan, kendi alanını kişiselleştirme ihtiyacını hep hissetmiştir. Bilinen en eski çağlarda dahi, Altamira ve Lascaux mağaralarındaki duvar resimleri daha Paleolitik dönemde insanın mekânına karşı etkenliğini ve mekânın anlamını nasıl değiştirebildiğinin bir göstergesidir. Daha sonra o mağaranın içinde

yaşamış başka insanlar için de, sonraki nesiller için de artık sadece bir mağara değil içerisinde yaşanılmış olduğunu gösteren ve anıları olan bir mekândır. İnsanın yaşadığı çevreye müdahale etme, biricikleştirme dürtüsünü her dönem görmek mümkün. Michelangelo'nun Sistine Şapeli'nin tavan resimleri örneği gibi, dünyanın birçok sokağında görebileceğimiz graffitiler gibi...

Eski bir binanın tadilat gerektiren eski bir dairesine taşındığınızda duvardan dökülmüş boyaların altında farklı renkler görebilirsiniz. Hatta bazen katman katman birçok renkle karşılaşabilirsiniz. Bu mekânların bir devinimi olduğu, tarihselliği, özneliği ve biricikliklerinin yanında bir de yaşayan bir yer olma özelliği vardır. Ancak kışladaki binanın üzerindeki haki rengi duvar boyasını kazıdığınızda hep aynı renkte boyandığı için altında farklı bir renk bulamazsınız.

3.2 Disiplin

Sosyal yaşantımız içerisinde de geleneklere uygun, saygılı, barışçıl ve dürüst bir davranışla nezaketi, eğitim, görgü ve iyi ahlak gibi sahip olunan değerlerle de terbiyemizi çevremize hem gösterir hem de görmeyi bekleyebiliriz. Herkesin başkaları tarafından çiğnenmesini istemediği sınırları vardır. Eğer bu sınır aşılsa birlikte hayat çekilmez hale gelebilir. Örneğin; odanızın kapısının çalınmadan içeriye girilmesi sizi rahatsız edebilir. İşte tam da bu noktada görgü kuralları devreye girer. Bir arada yaşayan insanlar arasındaki ilişkilerin sağlıklı yürümesi açısından bazı temel soruların cevaplarını bilmek, görgü ve nezaket kurallarını uygulamak gerekir. Nasıl ki bu kurallar toplumun en küçük birimi aile içerisinde geçerliyse, askerlik görevini yapmak için bir araya gelmiş sayısının milyonlara ulaşabileceği kadar büyük bir kalabalığın içerisinde de geçerlidir.

“Hava Kuvvetlerinde Muaşeret” adlı kitabın tanıtım yazısında;

Terkedilmiş bir adada sınırsız bir serbesti içerisinde yaşayan Robinson Crusoe, sonradan arkadaş olduğu Cuma'ya rastlayınca, o hür ve serbest hareketlerine eskisi gibi devam edebilmiştir, diyebilir miyiz? İlk çağlardan beri toplum halinde yaşama nizamı; karşılıklı saygı kuralları, gelenek ve görenekler ve daha sonra da kanunlar tarafından düzenlenmiştir. Sosyal yaşantımızın dayanışma zinciri olan bu kurallardan hiç kimse uzakta kalamadığı gibi, muhakkak ki hiç kimse de bunların hepsini biliyorum iddiasında bulunamaz. Bu bakımdan her gün yüzlercesini tatbik edip, yüzlercesini çevremizden beklediğimiz görgü usul ve kaidelerini kapsayan bir kitaba, “kimin ihtiyacı vardır?” şeklindeki bir sorunun cevabı elbet “herkesin” olacaktır (H.K. Yayınları 1967).

yazmaktadır. Ancak “Askeri Nezaket ve Terbiye Kuralları” sivil yaşamdaki görgü usul ve kaidelerini kapsayan bir kitaptan farklıdır.

Arapça kökenli zapturapt kelimesi, disiplin anlamına gelmektedir. Tutma, hâkim olma anlamına gelen “zapt” ve bağlamak anlamına gelen “raptetmek” kelimelerinden oluşur. (TDK. Sözlük) Sosyal yaşantı çerisinde sivil nezaket ve terbiye kuralları kişiyi zapturapt altına almaz. Kişi kendi isteği ve kültürel değerler içerisinde şekillendirir kendini. Yaptırım gücünü insanların doğasında var olan beğenilme, sevilme, sayılma, itibar görme isteğinden alır. Askeri nezaket ve terbiye kurallarında ise durum biraz farklıdır. İtibar ve konumu kıdem farkına göre belirlenmiştir. Örneğin, sivil nezaket kuralları içerisinde herkese “günaydın” denilebilir ancak askeri nezaket kuralları içerisinde ise üst ya da amir “günaydın”, der. Ast, sağ ol diye cevap verir. Ast, amir ve üstlerine “günaydın” demez. Ast, üst veya amirinin yanında aksi belirtilmedikçe esas duruşta bekler. Ast, üst veya amirinin masasının üç adım gerisinde durur... İşte tam da burada, zapturapt kelimesinin anlamını, bilinç katmanlarınız arasında basınçlı bir şekilde hissedebilirsiniz.

Dünyanın bütün ordularında disiplin muhakkak ki olmazsa olmazdır. Hatta ordunun temelini oluşturan en önemli unsurdur diyebiliriz. Binlerce farklı insanın bir araya geldiği bu yaşam alanında bir sistem oluşturmak ve işleyişini sürdürmek için keskin hatlara sahip bir kurallar bütünlüğü oluşturulmuştur. Nezaket ve terbiye örneğindeki gibi davranışlarınızın bile kuralları olduğu askerlik çatısı altında yapacağınız her şeyin kuralı belirlenmiştir. Bazı kurallar uyulmadığı takdirde kınama ve disiplin cezası alabileceğiniz nezaket ve terbiye kurallarından farklıdır. Rus ordusunda tüfeğini unutan bir askerin aldığı ceza Görsel 5’te gösterilmiştir.

Görsel 5: Rus ordusunda tüfeğini unutan askere verilen ceza.

Disiplin kavramının gülme eylemiyle de pek içli dışlı olduğu söylenemez. Dolayısıyla ordu kuralları içerisinde de gülmeye ve mizaha ihtiyaç duyulmaz. Ancak; gülmek insana doğuştan verilmiş, onu diğer hayvan türlerinden ayıran bir özelliktir. Bu disiplin ortamında da gülme eylemi yersiz bulunabileceğinden, hatta bir başkaldırı olarak değerlendirilebileceğinden birey belirli belirsiz gülmekten kaçınır. "Gülme eğitim gerektirmez, herhangi bir kural da. İnsanın fikrini söylemesi için bir konuşma ortamı gereklidir, ama insan her zaman yetkenin yüzüne -o yüz uzaklarda bir yerde olsa bile- gülebilir"(Sanders, B. 2001 s.114). Gecenin karanlığında nöbet tutarken hatırlanan bir anıya sessizce gülmek, koşuğa arkadaşın yaptığı bir şakaya kahkahayla gülmek, zihnin bulunduğu ortamın dışında kendisiyle buluşmasıdır.

3.3 Benliğin Dışında Kalmak

Kişi bulunduğu bu ortam içerisinde zaman ve mekân kavramından uzaktır. Onun için güneş doğar ve batar, hava soğuk ya da sıcaktır yalnızca. Takvimden kopan yapraklar ona ait değildir. Tek hesapladığı, geçen günlerin 460 günden ne kadar aldığı. Hangi yılda olduğunun bir önemi yok. Her kışla aynı, herhangi bir şehre ait değil ya da herhangi bir şehrin içindedir.

Asker birey, hata yapanlar yüzünden defalarca tekrarlanan yürüyüş eğitiminden sonra, yemin töreni için tören alanında uygun adım yürüyüp binlerce askerle birlikte yemin eder. Eğer ailesi töreni izlemeye geldiyse onu o kalabalığın içerisinde bulmakta hatta görmekte zorlanır. Sonraki günlerde artık çarşı iznine çıkma hakkı vardır. Yaklaşık bir ay önce giydiği sivil kıyafetlerini tekrar görmek, onun gibi herkesi heyecanlandırır.

Kişi, zamandan ve mekândan bağımsız olduğu bu yerde algısı ona oyunlar oynar. Onları en son ne zaman gördüğünü hatırlamakta zorlanır. Çok uzun zamandır oradaymış gibi gelir ona. Tekrar giydiğinde yıllar önce kaybettiği benliğine kavuşmuş gibi, üzerindeki hafifliği, ayaklarının yere basmadığını hissedebilir. Kendine ait olan özel bir şeylere dokunmak, kendi benliği, düşünceleri, fikirleri, beğenileri olduğu gerçeğinin yeniden bilinç katmanlarına yansımaya sebep olur.

Derin bir boşluğun içerisinde tanıdığımız bir şeylerle karşılınca kendimizi hatırlamak, geçen zaman içerisinde kendimizden ne kadar uzaklaştığımızı görmek, algı boyutlarımızı alt üst edebilir. Bu durum kitle içerisindeki bireyin, kendi duygu ve

düşüncelerinden, yani bilincinden nasıl uzaklaşmış olduğunu gözler önüne serer. Kitle içerisindeki bireyin başlıca özelliklerini Gustave Le Bon dört maddeyle şöyle sıralamıştır:

- “ 1. Bilinçli kişiliğin kaybolması.
2. Bilinçaltı ile hareket eden kişiliğin hâkimiyeti.
3. Düşüncelerin, duyguların sirayet yoluyla aynı yöne doğru yönelişi.
4. Telkin edilen düşüncelerin uygulamasına hemen başlamak isteği.”

Bon'a göre “Bu özellikleri taşıyan insan artık kendisi değildir, iradesi kendisine rehber olmaktan çıkmış bir otomatik haline gelmiştir.” (Bon. Gustave L.,1997, s.28). Zaman, mekân gibi kavramların bireyin bilinç katmanları üzerindeki etkisinin yanı sıra, kitle ruhunun içerisine dâhil olması bireyi kendi bilincinden uzaklaştırmakta en kuvvetli etkenlerden biridir.

Freud ise, kitle psikolojisinin en eski insan psikolojisi olduğu görüşünde;

Bireylerde bilinçli kişiliğin yitimi, duygu ve düşüncelerin aynı yöne yönelişi, duygusallığın ve bilinçsiz ruhsallığın ön plana çıkışı, istek ve niyetleri geciktirmeksizin yerine getirme eğilimi; bütün bunlar, özellikle ilk insan topluluğuna mal edilmek istenen ilkel ruh yaşamına dönüşü yansıtır duranlardır. Böylece kitleyi, ilk insan topluluğunun yeniden bir dirilişi gibi görmekteyiz (Freud. S., 2018 s.91).

Le Bon'un, ilk maddede söylediği “bilinçli kişiliğin kaybolması” kavramı, ordu gibi bir kitleye dâhil olan birey için söz konusuysa, din, gösteri, eylem gibi farklı durum ve tarzlarda bir araya gelmiş kitleler için de ortak noktalardan biridir. Ancak, diğer kitlelerde farklı çalıştığını düşündüğüm “telkin” kavramı, ordu içerisinde farklı bir işleyiş içerisinde. Ordu da bir görevin yapılması için telkine ihtiyaç duyulmaz. Direkt emirle yapılır. Ancak görevin başarıyla sonuçlandırılmasını kuvvetlendirmek için emirden önce telkin yoluna gidilebilir.

Diğer topluluklar liderini kendileri belirlemişlerdir ve ona sevgi ile bağlıdır ama yeri geldiğine, değişmesini, yerine başka birinin gelmesini yine kitle ruhu içerisinde isteyebilirler. Çünkü ikinci maddede gördüğümüz bilinçaltı ile hareket eden kişilerin, telkinlerle kolaylıkla değişen düşünce ve duygularının, üçüncü maddede bahsedildiği gibi, aynı yöne sirayet etmesiyle oluşan ortak hareket, sevgiyle bağlı olduğu liderin hükmünün geçersizliğini de getirebilir. Bu durumu arılar toplumundaki liderlik ve irade işleyişine benzetiyorum. Yıllarca kovanında hüküm sürmüş, işçi

arılar tarafından mutlak itaatle bağlanılmış kraliçe arı, yeni yavru kraliçe arıların yumurtadan çıkma evresinden önce işçi arılar tarafından kovanın dışına atılır. Canları pahasına kraliçeyi korumak telkininden, bir anda onu koloninin dışına atma telkini, düşünce ve duygu değişiminin nasıl sirayet ettiğini görünür hale getiren bir örnektir. Fakat kitleler, itaatleri süresince "iradenin" yönlendirme ve taleplerini bilinç süzgecinden geçirmeden, sürü psikolojisi olarak da değerlendirebileceğimiz, egemen bilinçaltının tetiklemeleriyle de derhal uygulamaya geçebilirler.

Bon, kitle içerisindeki bireyin, zekâsıyla değil, durum ve şartlara göre değişen duygularıyla hareket ettiğini söyler:

"Kitle halinde bulunan kimse yalnız yaptığı işler açısından benliğinden ayrılmaz. Bütün kişiliğini kaybetmezden önce, bu kimsenin düşünceleri, duyguları, cimriyi cömerde, inkârcıyı inanana, namusluyu namussuza, korkağı kahramana çevirecek derecede değişmeye uğramıştır... Bu gözlemlerden çıkan sonuçlara göre, kitleler zekâca münferit insanların aşağısındadırlar. Fakat duygular ve bu duyguların davet ettiği hareketler bakımından kitleler durum ve şartlara göre daha iyi veya daha fena olurlar. Her şey onlara yapılan telkinlerin çeşidine ve tarzına bağlıdır." (Bon, Gustave L. 1997, s.29)

Ancak ordu kitleleri; liderini kendisi seçmez, bireyin yöneticiye itaati bir zorunluluktur. Telkinlerle bireyi ipnotize ederek yönlendirmeye ihtiyaç duymaz. Bilinçaltının egemenliği saf dışı kalır. Yapılacak her işin, ya da görevin emirler doğrultusunda, kurallar çerçevesinde yapılması beklenir.

Öyleyse, kişinin nizamiye kapısından içeriye girerken geride bıraktıkları sadece sivil kıyafetleri, ailesi, sevdikleri, sosyal çevresi gibi onun dışındaki şeyler değil, bilinçli kişiliği ve bilinçaltıyla birlikte bizzat kendi içi, benliğinin ta kendisi olduğunu düşünebilir miyiz?

Peki, kişinin dışarıda bıraktığı salt benliği mi yoksa gerçek sandığı, içerisinde gizlendiği yapay benliği mi? Aidiyet hissinin olmadığı, zamandan ve mekândan uzak bu yerde, çelik başlığın altında muhafaza etmeye çalıştığı gerçek benliği olabilir mi? Yoksa sivil yaşamlardaki gibi sistemsel zorunluluklara ayak uydurmak için taktığı maskelerden mi ibaret?

Bir kimsenin kendisini, kendisi yapan özellikler alındığında geriye o kimseden ne kalır? İnsan üniforma içerisinde benliğinin ne kadar dışında da kalsa, sivil yaşamında da uzak olabiliyor benliğinden. Gündelik yaşamın akışı içerisinde mecburiyetliklerle örülü bir sistemin içinde çırpınıp duruyoruz. Her şeyi önceden planlıyor ya da planlanmış bir programa uygun bir şekilde hareket ediyoruz. Sosyal

yaşam, aile yaşamı, okul, arkadaşlar, kişisel gelişim, maddi durumumuz, evliliğimiz, çocuk sahibi olmamız, mülk sahibi olmamız, işimiz, kariyerimiz... İçinde yaşadığımız, hedefler belirlediğimiz bu sistem manen kendimizden uzaklaştırıyor bizi. Özdeki benliğimizden uzak, farklı bir benlikle hayatımıza devam ediyoruz.

Sivil hayat içerisinde, hızlandırılmış yaşam birçok detayı gözden kaçırmamıza sebep olurken, gözden kaçırdığımız en değerli şey kendimiz oluyoruz. Yürüyerek geçtiğimiz bir yolun yanındaki duvarda rengârenk duvar resimlerini görüp hafızamıza güzel görüntüler kaydedip düşünme şansımız varken, aynı yolu hızlı bir araçla, belki de duvarın varlığından bile haberimiz olmadan geçebiliriz. Çevremizdeki her şeyin sürekli ve hızlı bir şekilde değişiyor olması, onu yakalamak, takip etmek için enerji sarf eden bireyi ruhen de bedenen de yorar. Askeri bir birliğin içerisindeyken durum farklıdır. Zaman, eğitim sırasında dinlenmek için verilen sürede, dört beden büyük gelmiş üniformalarla kantine koşup, önümüzdeki sıranın bitip içecek alabilecek miyim denkleminde kullandığımız matematiksel değerden başka bir şey değildir. Bu gibi durumlar haricinde durduğunu da hissedebilirsiniz. Bu durağanlık içerisinde, birey salt benliğine biraz daha yaklaşma şansı bulabiliyor sivil yaşama göre.

3.4 Kamufraj

Kamufraj (Fransızca: Camouflage) bir gizlenme, saklanma yöntemidir. Özden gizlenmek, saklanmak anlamına gelir ve normalde kolaylıkla görünür olan bir organizma veya objenin çevreyle kendini bir ederek fark edilmesinin zorlaşmasını sağlar. Savaşta ve doğal hayatta düşmandan saklanmak, düşmanı şaşırtmak için kullanılan bir stratejidir." (Kamufraj, 2017)

Doğal yaşamda pek çok örneğini görebileceğimiz gizlenmiş olma durumu (Örn; Bukalemun), avın avcıdan korunabilmesi ya da avcının avını yakalaması için kullanılan doğal reflektir. Doğal yaşamdaki bu refleksin, askeri bir yöntem olarak kullanılması da çok benzerlik gösterir.

Eski dönemlerde düzenli orduların üniformaları çeşitli renklerde ve her grubunki farklıydı. Cephede bu durum düşmanı ayırmak ve fark edebilmek için kullanılan bir unsurdur. Sanayi devriminden sonraki gelişmelerle, teknolojinin ve silah gücünün ilerlemesi sonucu gizlenmenin önemi arttı. Araziye uyum sağlayan kıyafetler, askerin görünmesini zorlaştırdı. Açık hedef olmaktan çıkardı. Gizli bir taarruz esnasında düşmanı şaşırtmak amaçlarına kolaylık sağlayan bir yöntem haline geldi. Düşmandan gizlenmek ve şaşırtmak amacıyla bu strateji de

kullanılmaya başlandı. Böylece, neredeyse tüm ordularda haki rengin hakim olduğu üniformalar kullanılmaya başlandı.

Askerin giydiği standart kamuflaj, bazı bölgelerde doğanın renklerine uyum sağladığı için onu gizlemeyi başarırken bazı bölge şartlarına uyum sağlamadığı için gizleyemez. Arazi içerisinde daha da görünür hale getirir ve asker açık hedef olur. Örneğin; kurak (çöl) iklimin hâkim olduğu bir bölgede, koyu haki tonları zıtlık oluşturacağından daha görünür olacaktır.

Doğal yaşamda da, askeri amaçla da, gizlenme ve şaşırtma yöntemi olarak kullanılan bu savaş stratejisinin, böyle bir durumda amacından saptığını hatta tam tersine gizlemeye çalışmak yerine, gizlenmeye çalışana daha da görünür hale getirdiğini söylemek pek de yanlış olmaz.

Görsel 6: Bora Arkan. Gizli Mevzi, (2014). Fotoğraf, 42x30 cm

“Absürt Kamuflaj” adlı çalışma bu tezatlığı görünür hale getirmeye çalışmaktadır. Kartonlardan yapılmış sırt çantası, silahlar, çelik başlık ve çelik yelek gibi askeri teçhizatları, doğada bulunmayan bir renk olan neon renklerde çeşitli kumaşlarla kaplayıp, teçhizat ve elbiselere dönüştürüldü (Görsel 6). Bu teçhizat ve üniformalarla donatılmış beş kişilik bir takım oluşturup fotoğraf çalışması gerçekleştirdi (Görsel 7).

Görsel 7: Bora Arkan. Gizli Görev, (2014). Fotoğraf, 42x30 cm

BÖLÜM 4: SANAT TARİHİNDE ASKERLİK VE SAVAŞ KAVRAMLARI

Asker bireyin ruh hali, içerisinde bulunduğu durumun bilinç katmanlarına nasıl yansıdığını gösteren çalışmalar pek işlenmemiş olsa da, sanat tarihi boyunca askerlik ve savaş konusu pek çok sanatçı tarafından kullanılan bir imge olmuştur. Bazıları savaşın yıkıcı etkilerini, getirdiği felaketleri vurgularken, bazıları ise yöneticilerin talepleri ya da onlara olan hayranlıkları doğrultusunda, zafer kutlamak ve rakipleri korkutmak amacıyla bir gurur göstergesine dönüştürmüştür. Savaşın diğer yüzünün, özellikle de kayıpların ve sivillerin çektiği acıların tasvir edilmesi, zafer ve savaş meydanı resimlerine göre çok daha geç işlenen bir konu olmuştur. Genellikle askerlerin savaş alanındaki kahramanlıkları ve savaşın şiddetini vurgulayan konuların tasvir edilmesi göze çarpmaktadır.

Resim sanatında asker figürü ve savaş, tarihin ilk dönemlerinden bu yana oldukça fazla tercih edilmiş konulardan biridir. Kronolojik birkaç örneklemeyle incelemek konunun anlam bütünlüğünü oluşturmak açısından fayda sağlayacaktır:

Tarihsel süreçte, savaş temalı ilk çalışma örnekleri antik dönemde görülmektedir. Görsel 8'de, Mısır'ın Ön-Hanedan Dönemi'nden (M.Ö. ~ 3500-3000) bir kozmetik maddenin karıştırılması için kullanılan ve "Savaş Alanı Paleti" olarak adlandırılmış bilinen en eski savaş sahnesi temsilini görmekteyiz.

Görsel 8: Savaş Alanı Paleti, 23x20cm, M.Ö. 3300-3100, İngiliz Müzesi, Londra

Görsel 9’da ise Sümerlerin, mahkûmların götürüldüğünü ve arka yüzünde ölümlerin üzerinde ziyafet çeken vahşi hayvanlar olduğunu gösteren bilinen ilk savaş görsellerinden biri olan “Akbabalar Steli” örneğini görmekteyiz. “Lagaş yöneticisi Ur-Nanşe, Ur ve Umma kentleriyle savaşarak onları yendi. Ur-Nanşe’nin torunu Eannatum, Umma kentiyle savaşmayı sürdürdü ve sonunda zafer kazandı. Bu zaferini taçlandırmak için de bugün Akbabalar Steli olarak adlandırılan ünlü kabartmayı yaptırdı” (Kahyaoğlu, M. 2019, s.7).

Görsel 9: Akbabalar Steli, M.Ö. 2600-2350, 180x130 cm, Kireçtaşı, Louvre Müzesi, Paris.

Görsel 10: Naramsin'in Zafer Steli, MÖ 2254-2218, Pembe kireçtaşı, 200 x 105 cm, Louvre Müzesi, Paris.

Akadlarda, devletin kurucusu Kral Sargon’un torunu olan Naramsin, askeri alanda kazandığı başarıları bir zafer steliyle anıtsallaştırmıştır. Hiyerarşik bir şemaya göre yapılan stel üzerindeki kabartmada Naramsin en büyük figür olarak bir dağın tepesinde düşmanlarını yenerken gösterilmiştir. Ayrıca başında yer alan boynuzlu taçtan kendisini tanrısallaştırdığı da anlaşılmaktadır (Görsel 10). Diğer bir örnekte mozaik panonun üzerinde Makedonya kralı Büyük İskender’in Pers kralı III. Darius’a karşı olan savaşı betimlenmiştir (Görsel 11). Söz konusu savaşın, M.Ö. 333 yılındaki Issos Savaşı olduğu kabul edilmektedir. Mozaik üzerinde, karşılıklı yer alan her iki taraf askerlerinin birbirine taarruzu söz konusudur. Taraflar birbirleri ile kıran kırana savaşmaktadır.

Mozaik, 24 Ekim 1831 Pompei'de "Casa Del Fauno"nın (Faun Evi) içerisinde bulunmuştur. Mozaikte resmedilen an savaşın en tehlikeli hal aldığı dakikayı göstermektedir. Sol taraftan sahneye giren İskender Pers kralı ile direkt karşılaşmaktadır. Dareios silahsız olduğu için oradan mümkün olan en kısa sürede uzaklaşmak zorundadır. Bu yüzden araba sürücüsü büyük bir telaş içerisinde. Zaman kazanmak için Pers Kralının arabası yerde yatan askerleri bile hiçe sayarak, üzerinden geçerek gitmeye çalışırken, araba ile İskender arasına iki Persli Süvari, belki de Satrap atlarını sürerek krallarını korumaya çalışmaktadır (Alanyalı, H. Sabri. 2001, s.22).

Görsel 11: İskender Mozaïği, M.Ö. 333-331, Mozaik, 5.82x3,13m, Ulusal Arkeoloji Müzesi, Napoli.

Tarihin bilinen en eski bu savaş betimlemelerinde, Mısırlılarda savaş alanı, Sümerlerde ve Akadlarda yalnızca savaş anı, ya da zaferi gösterilmez. Ön plana çıkarılmış bir kral mevcuttur. Zaferleri kutlanırken askerlerin önünde ya da üstünde gösterilmiştir. Hatta tanrısallaştırılmışlardır. İskender Mozaïği örneğinde de görebileceğimiz gibi askerler isimlidir. Kimlikleri belli değildir. Tabi ki bu tarz savaş betimlemelerinde savaşan her bir askerinin tek tek kimlikleri veya duygularının yansıtılması beklenemez. Zaten amaç da kazanılan zaferi ya da savaşı göstermektir ancak, daha tarihin ilk dönemlerinde bile üniforma içerisindeki bireyin yani askerinin tek başına değerlendirildiği, onun bilinç katmanlarını derinlemesine bakan bir çalışma örneğini, takip eden tarihsel süreçte de görmek pek mümkün olmayacaktır. Akadların, Akbaba Steli örneğinde, başlıklarıyla görülen askerlerin bir üniforma içerisinde olduklarını ve belli bir ordu kavramı olduğunu, ellerinde tuttıkları mızrakların çok düzenli bir şekilde birbirine paralelliklerinden de disiplinli bir eğitim sürecinden geçtikleri

çıkarmasını yapmamız sanırım pek yanlış olmaz. Bu düzenli dizilişi ve tek tipleştirilmiş üniforma giydirdikleri için birbirine benzeyen asker figürlerini, günümüz ordu biçimlerinde de görmek mümkündür. Günümüz ordularındaki bu diziliş, disiplin ve kurallar bütünlüğünü, bilindiği üzere tarihteki ilk ordu sistemini kuran Akadlar'ın ordu düzeni ve disiplinini ile karşılaştıracak olursak aradaki müthiş benzerlik yadsınamayacak derecede kuvvetlidir. Öyleyse, belki de bu tezde bahsedilen asker bireyin bilinç katmanlarındaki yansımaları daha tarihin o dönemlerindeki asker birey için de söylememiz pek yanlış sayılmaz.

Takip eden bölümlerde, daha birçok örneğini göreceğimiz savaş ve asker betimlemelerinde de durum pek farklı değildir. Bireyin ordu içerisindeki "anonim"liğine tarih yelpazesi içindeki diğer eserlerde de farklı bakılmadığını net bir şekilde görebiliriz.

Görsel 12: Paolo Uccello San Romano Savaşı M.S.1440,Floransa

Görsel 13: Jean Froissart. Poitiers Savaşı, 1410

XV.yy.'da, Paolo Uccello'nun San Romano Savaşı (Görsel 12) ve Jean Froissart'ın Poitiers Savaşı (Görsel 13) örneklerinde de savaş meydanında şiddetli bir çarpışma anı vurgulanırken, asker figürünün anonimleştirilerek kullanıldığını görmek mümkündür.

XIV.yy.'ın başlarında, Leonardo DaVinci'nin Anghiari Savaşı isimli çalışmasında (Görsel 14) yine şiddetli bir çarpışma anı konu olarak işlenmiş olsa da askerlerin yüzündeki ifadeler onların duygu durumları açısından fikir sahibi olmamızı sağlayabilir.

Görsel 14: Leonardo Da Vinci. Anghiari Savaşı, Fresk, 1504-1505, Vecchio Sarayı, Floransa; Peter Paul Rubens Kopyası, 1603, Louvre Müzesi, Paris

Aynı dönemde yapılan Michelangelo'nun Cascina Savaşı örneğinde de (Görsel 15) askerlerin ani bir saldırı karşısında, panik olmalarını ve nasıl bir telaş içerisine girdiklerini görebilmek mümkündür.

Görsel 15: Michelangelo. Cascina Savaşı, 76,4 cm × 130,2 cm Karton Üzerine Fresk, 1505-1506, Vecchio Sarayı, Floransa (Aristotele da Sangallo Kopyası)

Michelangelo, söz konusu çalışmasında, Pisa'lıların, Florentina ordusuna atak yaptıkları anda Arno Nehri'nde çıplak olarak banyo yaparken saldırı karşısında hazırlıksız yakalanan askerlerin şaşkınlığa uğratılışını resmetmiştir. Ani bir saldırıyla karşılaşan askerler nehir içinden suyun dışına çıkma ve silahlarını

kuşanma çabaları, Pisalı'ların atışlarıyla korku ve telaşa kapılmaları betimlenmiştir. Birçok asker sola bakar veya Pisa yerini işaret eder. Diğerleri hareketin içine enerjik olarak atlarken, bir asker vurulur ve nehrin içine düşer.

Savaş sahnesi sanatçıları, sahnelere bakış açıları, güçlü askeri personeli ya da savaş alanlarındaki şiddetli çarpışmayı, kargaşayı, zaferi resmetmek ve askeri faaliyetlerini kayıt altına almak için resmen görevlendirilmiş bireyler olarak görülebilir. Öte yandan, yaşadıkları dönemlerde zaten bir savaşın içerisinde olan sanatçıların ise bu duruma kayıtsız kalamadığını da düşünebiliriz.

Her iki anlamda da yapılan çalışmalar belge niteliği taşısa da, bir tür propaganda nesnesine dönüşmüş olabileceği varsayımında bulunmak da pek yanlış bir çıkarım olmaz. Leonardo'nun Anghiari savaşını, Michelangelo'nun Cascina savaşını karşılıklı duvarlara resmedilmesi girişimi örneğinde bu durumu inceleyebiliriz.

"İki sanatçı da devlet adamı Piero Soderini tarafından, Vecchio Sarayı'nın büyük bir salonu olan Salone dei Cinquecento'nun duvarına yapılacak resimler için görevlendirildi" (Cascina Savaşı, 2019). Salone dei Cinquecento, beş yüz kişilik konseyin toplanabildiği bir salondur. İki savaş, dikkate değer bir ortaçağ Floransa'sı zaferi idi. Bu salonda toplanan kişilerin milli duygularına tesir etmesi amacıyla, bir tarafta Anghiari savaşında çarpışan askerler ve bayrağın kurtarılma mücadelesi, hemen karşısında Cascina savaşında nehrin kıyısında banyo yaparken gafil avlanılan askerlerin telaşının resmedilmesi, savaş propagandası yapan afişlere benzetilebilir. Egemen ideolojinin siyasal hedefleri doğrultusunda, kişileri sanat yoluyla etkileyip, kahramanlık, milliyetçilik gibi duygu ve düşüncelerini kuvvetlendirmek amacıyla sanatı kullanmış olabileceğini düşünmek mümkün olabilir.

Anghiari savaşıyla ilgili değinilebilecek diğer bir konu da, "savaş oyunu" kavramı ile ilişkilendirilebilir. Savaşla ilgili söylenen en garip durum binlerce askerin tüm gün boyunca çatıştığı ancak sadece iki askerin öldüğüdür.

Rönesansın önde gelen düşünürleri Machiavelli, Guicciardini ve Jovius gibi büyük tarihçiler savaşın sadece bir oyun olarak değil, kanlı, ciddi bir savaşa girildiği konusunda hem fikirdirler ancak aynı ırktan olan bu insanlar kan dökmek yerine birbirlerini bağışladılar. 1440 yılında Anghiari Savaşı'nda, ölen bir iki kişiden birinin bataklıkta boğulduğu, bir diğerinin ise attan düşerek öldüğü belirtilmiştir. Leonardo da Vinci'nin kayıp tablosu bu attan düşme anında

şövalyenin ölümünü temsil etmektedir.” (Leonardo Da Vinci'nin Anghiari Savaşı Tablosu, 2016)

Alıntıda adı geçen tarihçilere göre kanlı ve ciddi şekilde başlayacak bu savaşta, insanların birbirlerini katletmek yerine bağışlamalarının nedeni, içinde buldukları durumu bir oyunmuş gibi görmeleri de olabilir. Çünkü Schiller'in de dediği gibi “insan sadece kelimenin tam anlamıyla insan olduğu yerde oyun oynar” (Schiller, F. 1990, s.43). Savaş esnasında da aynı ırktan oldukları, karsısındakilerin de kendisiyle aynı tarafta olduğunu düşünmesi, bunu görmelerini kolaylaştırdığını veya içsel dünyalarında zaten bir oyuna dönüştürüldüğünün göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Savaşın diğer yüzünün, özellikle de kayıpların ve sivillerin çektiği acıların tasvir edildiği çalışmalar da karşımıza çıkmaktadır. Francisco Goya'nın bu anlamda pek çok çalışmasını görebiliriz.

Sanatçı “Savaşın Felaketleri” serisinde, İspanyol Bağımsızlık Savaşı sırasında yaşananları tüm gerçekliğiyle betimlemiş ve yaşanan vahşeti gözler önüne sermiştir. “Goya gravürlere, çeşitli levhalarda yer alan 1810 tarihinde, General Palafox tarafından çağrılıp Ekim 1808'den 1809'un ilk aylarına kadar kaldığı Zaragoza'da cepheyle tanıştıktan sonra başlamıştır. Çevresinde gördüğü ölüm sahnelerini, vahşeti, barbarlığı ortaya koymuştur. Goya'nın bu çalışmaları savaşın zalimliğinin belgeleri niteliğindedir” (Salamero, R.Contellas, 2012).

Görsel 16: Goya, Savaşın Felaketleri Serisi, Barbarca! Gravür

Görsel 17: Goya. Savaşın Felaketleri Serisi. Ne Bu?. 1863. Gravür

Neredeyse tarihin her döneminde savaşı belgelemek, şiddetini vurgulamak, savaşın en hiddetlendiği anı göstermek, acımasızlığını ve zalimliğini gözler önüne sermek amacıyla yapılmış sayısız savaş resmi örneğine rastlayabiliriz. Bu bağlamda kadrajımızı savaş meydanlarından biraz daha asker bireye çevirecek olursak yakın tarihimizde çarpışma anının dışında duygu durumunu da niteleyen birkaç çalışma örneğini görmemiz mümkündür.

Amerika Birleşik Devletleri sanat programına katılmış sanatçıların resmettiği iki örneği görebiliriz.

Görsel 18: Walter Jack Duncan. Essey'de Sessiz Bir oyun. 34.29cm x 24.13cm. Ulusal Amerikan Tarihi Müzesi, 1918

Görsel 19: Ludekens. F, (1944). İki Asker, 35.5x40.6 cm

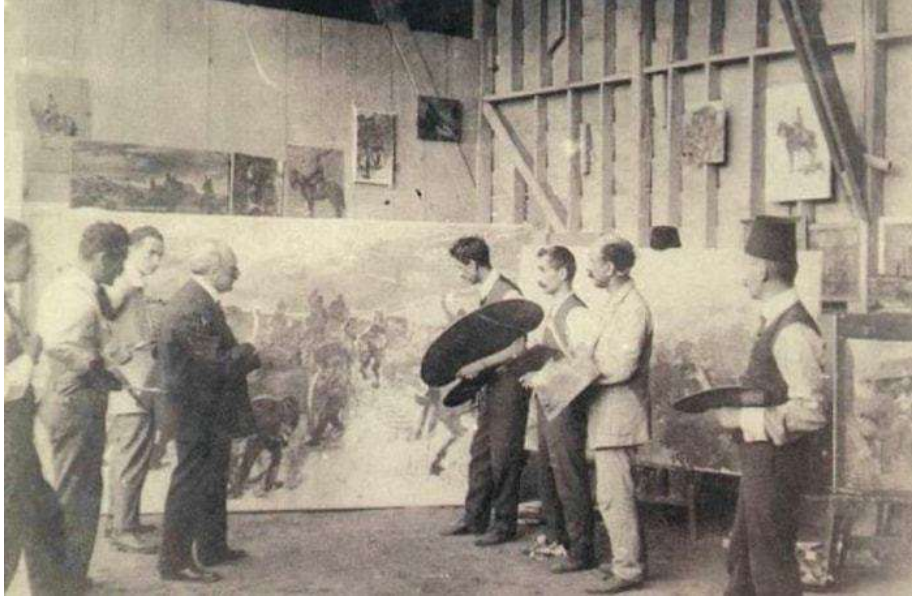
4.1 Şişli Atölyesi

Türk resminde ise Batı etkisiyle 16. ve 17. yy. da resme bakış açısı değişmiş, 1900'lü yıllara gelindiğinde I. Dünya Savaşı'nın önemli cephelerinden biri olan Çanakkale Cephesi'ndeki zafer, bu topraklarda yaşayan herkes için yeni bir umut ışığı olmuştur. Çanakkale zaferi türkü, ağıt ve şiirlerde olduğu kadar resim sanatında da kendini göstermiştir.

Sami Yetik, Mehmed Ruhi, Ali Sami Boyar, Nazmi Ziya, İbrahim Çallı, Hikmet Onat, Feyhaman Duran, Avni Lifij, Namık İsmail gibi sanatçılar önce Sanayi-i Nefise Mektebi'nde ardından Paris'te eğitim alırlarken savaş nedeniyle ile yurda geri çağırılmışlardır. Şişli'de açılan atölyede savaş ve askerlik konuları üzerinde de çalışmışlardır.

Savaş sahnelerini daha iyi betimlemek için gazete fotoğraflarından yararlanarak çalışmalar yapan dönemin sanatçıları bu atölyede oluşturdukları savaş sahneleriyle çalışma fırsatı bulmuşlardır.

Barakanın çevresindeki araziye siper çalışmaları için hendekler kazılmış, bir manga asker, bir top arabası, bir atlı asker, silah ve diğer gereksinimler de Harbiye Nezareti tarafından sanatçılara sunulmuştur. Bununla birlikte boya, tuval, fırça, muşamba gibi araç gereçler de Almanya'dan kısa süre içinde temin edilmiş ve ressamlar bu alanda çalışmalara başlamıştır (Gürşen,M. 2018)

Görsel 20: Şişli Atölyesi, Fotoğraf. (soldan sağa: Ali Sami Boyar, Ali Cemal Benim, Namık İsmail, Abdülmecid Efendi, İbrahim Çallı, Hikmet Onat, Sami Yetik, Ruhi Arel)

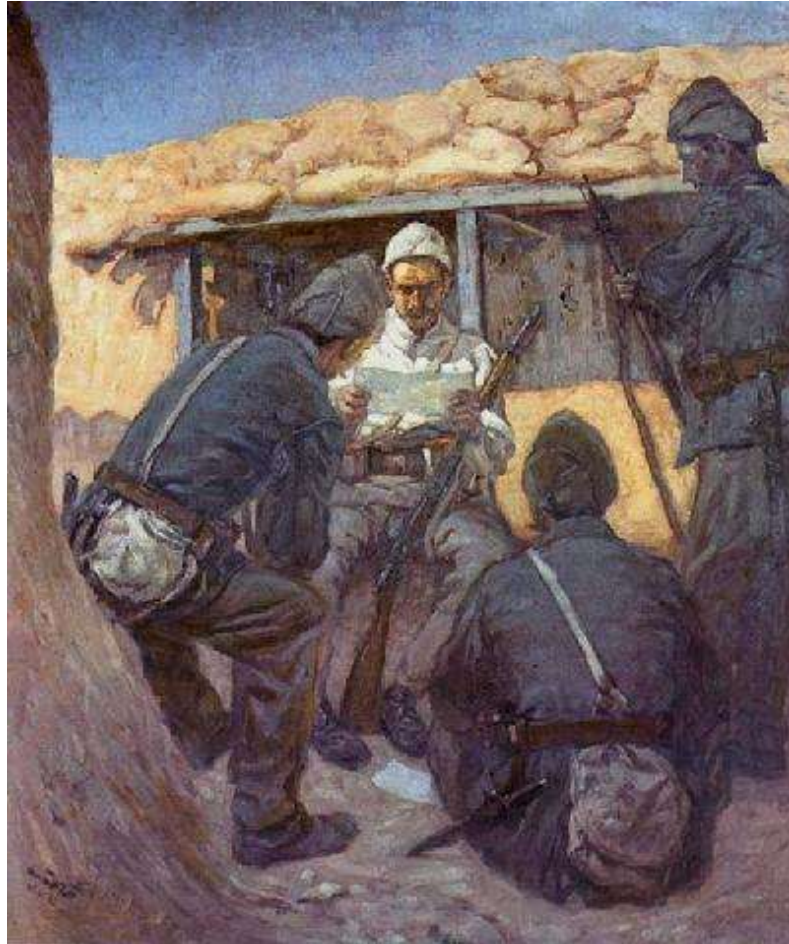
Savaş meydanının arka planını iyi bir şekilde yansıtan tablolardan bir örnek olarak İbrahim Çallı'nın "Yaralı Asker" adlı çalışmasını inceleyebiliriz (Görsel 21).

Görsel 21: İbrahim Çallı. 1917, Yaralı Asker, 193x81 cm,

Çallı'nın "Yaralı Asker" adlı çalışmasına baktığımızda, yaralının başını silah arkadaşının omzuna yaslaması ve onda dinlenmesini görmekteyiz. Geniş bir alanın ön planında, yorgun görünen iki asker ve arkalarında yalnız beyaz bir at bulunmaktadır. Atın her şeyden habersiz, rahat bir şekilde yerdeki otları yerken betimlenmesi, savaşın son bulup onun gibi rahat nefes alabilecekleri güne duydukları özlemi akıllara getiriyor. Sevgi ve şefkat kavramları, hissedilen sessizlik içinde daha da değerlendirilmektedir.

Bir eliyle tüfeğini tutup, diğer eliyle de arkadaşına destek olan askerin gözlerinin arkadaşının üzerinde oluşu, yardımlaşma ve dayanışma ruhunu yansıtmaktadır. Yaralı askerin kolunun aşağıya doğru güçsüz ve sarkık bir şekilde duruşu ise yorgunluğu ve bitkinliği vurgulamaktadır. Çallı'nın bu çalışması savaş meydanının gerisine ışık tutan örneklerden biri olarak değerlendirilebilir.

Görsel 22: Hikmet Onat, Siperde mektup okuyan askerler, 124 x 150 cm., İstanbul Resim ve Heykel Müzesi, 1917

Görsel 23: Namık İsmail, Al Bir Daha / Son Mermi. (1917).

Görsel 24: Mehmed Ruhi, Düşman Kaçtıktan Sonra

4.2 Altan Gürman

Daha yakın tarihimizde, kısa süren yaşamında geleneksel söylemler dışında bir sanat dili oluşturarak, sanatın gündelik yaşamın içindeki olaylarla ilişkisini sorgulamış, militarizm bağlamında yaptığı çalışmalarla özgürlük sorununa da değinen “Altan Gürman” karşımıza çıkmaktadır.

Gürman, nesneyi sanatsal bir obje olarak, genel kompozisyona katkıda bulunacak seçimlerle değerlendirmektedir. Bunlar, yapıtlarında konuyu betimleyen, yaşamsal mücadelesinin içerisinde isyanın, direnişin nesnelere olmuştur (Görsel 25).

Görsel 25: Gürman. A, (1975). Kolaj, İstanbul.

Gürman, çalışmalarında savaş nesnelere, sanat nesnelere konumuna getirmektedir. Kalıplaştırdığı asker formu, insana yapılan baskının getirdiği içe kapanmayı kavramsal yönde sorgulayan eleştiri dilinin bir biçimidir. Militarizm ve askerlik konularının irdelendiği bu yapıtlarında kimliksiz bir şekilde resme giren asker, işleyen sistemin, savaşın bir nesnesi olmuştur. Gürman, “Montaj 4” adlı çalışmasında ise (Görsel 26); dikenli tellerle çevrili bir barikat duvarı oluşturarak,

havayı, doğayı hapsedmiştir ve insanın içine hapsoluşuna da bir göndermede bulunmaktadır.

Görsel 26: Gürman. A, Montaj 4, (1967), Tahta Üzerine selülozik boya ve dikenli tel, 123x140 cm

BÖLÜM 5: UYGULAMALAR

Bu tez kapsamında yapılan uygulamalar, görev, düzen, inanç, bağlılık ve kurallar gibi kavramları; renkler, nesnelere, dokular ve figürlerle sanatsal bir ifade biçimi oluşturarak; duygu, düşünce, endişe ve yalnızlık gibi unsurları kişisel deneyimlerden esinlenerek görünür hale getirmeye çalışmaktadır.

5.1 Dekupe Askerlik Anıları

Birey askerlik sürecini tamamladıktan sonra, ara vermiş olduğu sivil yaşamına geri döndüğünde bir süre adaptasyon güçlüğü yaşayabilir. Askerlik atmosferinden bir anda çıkması büyük bir boşluk hissi yaratabilir. Bir süre sonra kişisel ekosistem çevreye uyum sağlamaya başladığında, boşluk hissini kaybolması gibi, askerlik de uzaklaşmaya başlar zihinden. Askerlik kavramı bilinç katmanlarında hızla silinmeye başlar. Zaman kavramını tam olarak netleştirmekte zorlanır bilinç. Geçen süreyi neredeyse kestirmez ve aradan çok uzun zaman geçtiğini hisseder. Hatta, kamuflajın içerisindeki hiç o değilmiş gibi...

Görsel 27(Solda) - Görsel 28(Sağda): Bora Arkan, Askerlik Anıları, (2014), Polistren levha üzerine kumaş kaplama, 22x21.5 cm

Bu bağlantılar aracılığıyla oluşturulan çalışma (Görsel 27,28), bireyin askerlik fotoğraflarından esinlenilerek oluşturulmuştur. Genleştirilmiş polistren levha (strafor köpük) üzerine, kamuflaj kumaşı kaplayarak, kendi askerlik figürünü

dekupe etmek yöntemiyle içerisinde bulunduğu duygu durumunu ifade etmeye çalışan yeni fotoğraf kareleri oluşturmayı amaçlamaktadır. Bir tür yalıtım malzemesi olarak kullanılan maddenin üzerine kumaş kaplama suretiyle oluşturulan nesne, bireyin yola çıkış noktasında sistemin işleyişinin içerisinde çıkıp, oluşturulan kompozisyonun parçası olarak bir tür sanat nesnesine dönüşmüş bulunmaktadır.

Askerlik sürecinin işleyişi içerisinde de zaman zaman bu durumun bireyin bilinç katmanlarına yansımaları da pek farklı değildir. Birey, içe kapanmanın doruklarında üniformanın içerisinde çıkıp, bulunduğu değil düşündüğü ortamda bulur kendisini (Görsel 29 ve 30).

Görsel 29: Bora Arkan. Kabuk. (2018). Kumaş, Tutkal, Akrilik Boya, 20x26x26 cm. Ankara

Görsel 30: Bora Arkan. İsimsiz. (2018). Tuval Üzerine Yağlı Boya, 50x70 cm. Ankara

Görsel 31’de ise asker bireyin içinde bulunduğu durumdan dolayı psikolojik yaralanmaları anlatılmak istenmektedir.

Görsel 31: Bora Arkan. İsimsiz, (2018). Tuval Üzerine Yağlı Boya, 50x70 cm. Ankara

5.2 Anadolu Kamufajı

Yaşadığımız coğrafya birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, bastığımız topraklar üzerinde sayısız savaşlar yaşanmıştır. Her savaş tarifsiz acılar bırakırken, tümüne göğüs germeyi başarmış, söz konusu vatan müdafaası olduğunda, tüm imkânsızlıklarına rağmen kurtuluş mücadelesinde canını siper etmiş bir neslin torunlarıyız.

“Asker millet” söylemini bu bağlamlar eşliğinde değerlendirecek olursak, Görsel 32’de, Anadolu’da “basma” olarak adlandırılan, Anadolu kadının sıkça kullandığı üzerinde renkli biçimler (motifler) olan pamuklu bir kumaş türü kullanılmaktadır. Basma kumaşlarından yamama yöntemiyle, askeri kamufaj oluşturulmak istenmektedir. Kırmızı ipe dikilen kumaş parçaları, yaşanan acılara rağmen çocuğunu askere gönderen annenin acısını temsil etmeye çalışırken, kısmen motiflerin olduğu kumaşlar da göze çarpmaktadır. Bu kumaşlarla kendi kıyafetinden parçalar kullanması anlamında annenin fedakârlığı da vurgulanmaya çalışılmaktadır.

Görsel 32: Bora Arkan. Yamalı Kamufaj. (2018). Tuval Üzerine Kumaş Dikme 50x70 cm. Ankara

5.3 Geometrik Asker

İnsan, yaşamı boyunca kendi ekosisteminden, toplumsal öğretilerden aldıklarıyla şekillendirir kendini. Kişi istediğinde yaşadığı çevreyi değiştirebildiği gibi, öğretiler içerisinde de kendi seçtiklerini alabilir ve kendi kararlarını verebilir. Komuta altındaki birey kendi başına karar veremez. Yapılacak her faaliyeti kurallarla belirlenmiştir. Geometrik formlarla oluşturulan asker betimlemesi, keskin hatlara sahip kuralları asker birey üzerinden göstermek istemektedir (Görsel 33). Siyah bir zemin üzerindeki silikleşmiş görüntüsü, bireyin kendine özgü özelliklerinin görünmezliğini vurgulamayı amaçlamaktadır.

Görsel 33: Bora Arkan. Kimliksiz, (2019). Tuval Üzerine Yağlı Boya, 50x70 cm. Ankara

Görsele 34: Bora Arkan. Kapanma. (2019) Tuval Üzerine Yağlı Boya, 50x70 cm. Ankara

Görsele 35: Bora Arkan. Savaş Meydanı. (2019). Tuval Üzerine Yağlı Boya. 35x70 cm. Ankara

Tez kapsamında yapılan çalışmaların başka bir örneğinde ise, gelincik tarlasında mayın arayan mayın dedektörü operatörünün (Görsele 36) yalnız başına gelinciklerin arasında arama yaparak ilerlemesi resmedilmiştir.

Gelincik çiçeği, bahar aylarında doğada kendiliğinden yetişen, çok narin bir çiçektir. Ticaretinin yapılmasına pek uygun değildir. Çünkü; gelincik çiçeği toprağından çıkarıldığında ya da koparıldığında yaprakları dağılır. İnsan hayatı da gelincik çiçeği gibi çok narindir. Patlayıcı bir düzenek ya da vücuduna girecek bir mermi insanın yaşamla olan bağıını koparabilir.

Görsel 36: Bora Arkan, Mayın Dedektörü Operatörü. (2019). Tuval Üzerine Yağlı Boya
70x180 cm. Ankara

Kişinin içinde tuttuğu, kimseye söyleyemediği, yaşantısı içerisinde yaralar açan ama kapatmaya, gizlemeye çalıştığı olaylar gibi, tuval üzerinde kesikler oluşturup, sonra dikmek suretiyle yaraların kapatılmaya çalışılması Görsel 37’de gösterilmektedir. Pürüzsüz bir haki kumaşın üzerinde açılan yaralar bireyin psikolojisindeki yaralanmaları temsil etmektedir.

Görsel 37: Bora Arkan. Madde 318. (2019) Tuval Üzerine Kumaş Dikme, 80x100 cm. Ankara

SONUÇ

Bilinci, her bireyin özel evreni olarak değerlendirebiliriz. Bireyin karakterinin çizgileri, kişisel tecrübeleri, duyguları ve düşünceleri, kalımsal özellikleri, kültürel birikimleri, çevresinden aldığı özellikler, eğilimler onu tek ve benzersiz bir varlık yapar.

Ordu içerisindeki bireyin onu kendisi yapan tüm özellikleri saf dışı kalır. Tabi ki birey yine aynı bireydir ancak, üniforma içerisinde onun kişisel özellikleri ve donanımına ihtiyaç yoktur. İhtiyaç duyulan, orada bulunması ve verilen emirleri öğretildiği gibi yerine getirmesidir. Bu durumda birey, üniforma içerisine sıkıştırdığı kendi evreninde görev, düzen, inanç, kurallar, bağlılık ve tüm bunların uç noktasında kendi hayatını ve diğer askerlerin hayatını da etkileyebilecek sorumluluklarla, herkesle aynı görüldüğü bir atmosferin içerisinde yer alır.

Bu doğrultuda, tezde sıkça kullanılan “asker birey” kavramı, asker ve birey kelimelerini bir arada kullanarak ironik bir söylem oluşturmak gayesindedir. Çünkü; bireyi kişi olmaktan çıkartan tüm özellikler, üniformanın dışından görünmez. Kamufraj, bireyi doğada gizlemeye çalışırken onun özelliklerini de görünmez kılar. Birey tüm sorgulama ve eleştirilerini kendi evreni içerisinde yaparken kendisinden kişi olarak bahsedilir. Ordu içerisindeki kişilerden biridir yalnızca. Tarihin ilk çağlarındaki “Akbaba Steli” örneğinde olduğu gibi.

Bu söylemler doğrultusunda asker bireyin bilinç katmanlarındaki yansımaları, yani; görev, inanç, bağlılık, düzen, disiplin ve kurallarla kamufrajının altında gizlemiş olduğu kendi evreninin görüntülerini, renkler, nesnelere, dokular ve figürlerle sanatsal bir ifade biçimi oluşturup; duygu, düşünce, endişe, yalnızlık, vb. unsurları görünür hale getirmeyi amaçlayan bu çalışma öznel bir birikimin sonuçlarını içermektedir. Bu öznel birikimler, bir üniformanın içerisinde olmak, mayın dedektörü ile arazide yürümek, karanlığa bakarak nöbet tutmak, herkesle aynı statüde olunan bir kalabalık içerisinde yalnız hissetmek; görevler, sorumluluklar ve bireysel düşünceler arasındaki mesafeler bu tezin oluşmasında etkili olan bireysel bilinç katmanlarından ilham almıştır. Uygulamalar ve bu uygulamalara esas olan düşünceler, birikimler, gözlemler;

daha da incelenerek, kıyaslamalar ve çeşitli sentezlemelerle, araştırmalarla insan yaşadığı sürece zenginleşip derinleşecektir.

KAYNAKLAR

Afyoncu, Erhan.(2018) Dedelerimiz 12 Yıl Askerlik Yapıyordu, *Sabah Gazetesi*, Erişim: 16.09.2018. <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/erhan-afyoncu/2018/07/22/dedelerimiz-12-yil-askerlik-yapiyordu>

Alanyalı, H. Sabri, (2001) *Philoxenox ve İskender Mozaïği*, Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Süreli Bilimsel Dergi, Cilt 1, Sayı 3, s.22

Althusser, Louis. (2000). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, (Y. Alp, M. Özışık Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları

Anonim. (2011). *ABD'nin simgesi "Sam Amca" aslında kimdi?*. Sabah Gazetesi, 02.06.2011. Erişim: 27.02.2019 <https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/abdnin-simgesi-sam-amca-aslinda-kimdi>

Anonim (2017). Düzen Alıştırmaları, *Cimnastik*. Erişim: 23.05. 2017. <http://www.bedenegitimi.gen.tr/cimnastik/duzen.html>

Anonim, (2018). *Antik Tarih*. Erişim: 05.06.2018 <http://www.antiktarih.com/2018/03/25/akkadlar-ve-kral-sargon/>

Askerlik Kanunu. Madde 1. (Kabul Tarihi: 1927). Erişim: 07.05.2017. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1111.pdf>

Bon, Gustave Le. (1997) *Kitleler Psikolojisi*, İstanbul: Hayat Yayınları

Cora Y, Tolga. (2013). Asker-Vatandaşlar ve Kahraman Erkekler. Sümbüloğlu, N. Yeşim (Ed.). Erkek Millet Asker Millet, s.45-74. İstanbul: İletişim Yayınları. – Karayel M. Sami, İzci Rehberi, Zarafet Matbaası, İstanbul 1915

Freud, Sigmund. (2018). *Kitle Psikolojisi*, İstanbul: Say Yayınları

Gürşen, Merve. (2018). *Türk Resminde Savaşın Betimi ve Bir Savaş Cephesi Olarak Şişli Atölyesi*. Eşim: 06.05.2019 <http://arsizsanat.com/turk-resminde-savasin-betimi-ve-bir-savas-cephesi-olarak-sisli-atolyesi/>

Güven, İsmail. (2003) Osmanlı'dan Günümüze İzciliğin Gelişimi Ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, cilt 36, sayı 1-2

Illustration Chronicles. *I Want YOU! – The Story of James Montgomery Flagg's Iconic Poster*, Erişim: 27.02. 2019 <https://illustrationchronicles.com/I-Want-YOU-The-Story-of-James-Montgomery-Flagg-s-Iconic-Poster>

Kahyaoğlu, Mehmet. *Uygarlık Tarihi Ders Notları (I. Bölüm)*, Yaşar Üniversitesi, Erişim: Şubat 2019. http://mkahyaoglu.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2011/11/Uygarlık-tarihi_text_151111.pdf

Leonardo Da Vinci'nin Anghiari Savaşı Tablosu, (2016) *arthipo*. Erişim: 17.03.2019 <https://www.arthipo.com/artblog/unlu-klasik-tablolar/leonardo-da-vinci-anghiari-savasi-tablosu.html>

Örnek, Fahrettin. (1967). *Hava Kuvvetlerinde Muaşeret*. H.K Yayınları

Özsoy, Osman. (1998). *Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma*, İstanbul: Alfa Yayınları

Sanders, Barry (2001). *Kahkahanın Zaferi-Yıkıcı Tarih Olarak Gülme*, Çev. Kemal Atakay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Sarı, İbrahim. (2017). *Türk'ün Yaşamı*. Antalya: Net Medya Yayıncılık.

Salamero R. Centellas, (2012). Savaşın Felaketleri, *Pera Müzesi Sergi Katoloğu Yazısı*. Erişim: 20.03.2019 (<https://blog.peramuzesi.org.tr/haftanin-eseri/savasin-felaketleri/>)

Schiller, Friedrich V., (1990). *İnsanın Estetik Terbiyesi Üzerine Mektuplar*, Çev. Melahat Özgü, İstanbul: M.E.B. Yayınları

Togay, Eser. (2016). Akımlar-Teoriler- Dönemler- İdeolojiler ve Kültürel Bilgiler, *slidex*. Erişim: 02.03.2017 <https://slidex.tips/download/akmlar-teoriler-dnemler-deolojiler-ve-ktrel-bilgiler>

TSK, Türk Kara Kuvvetleri Tarihçesi - Cumhuriyet Dönemi Öncesi Türk Kara Kuvvetleri. *Kara Kuvvetleri Komutanlığı*, Erişim: 21.04.2018
<http://www.kkk.tsk.tr/KKKHakkında/KKKtarihce.aspx>

Turan, Ömer. (2013) "Esas Duruş": Kışla Deneyimleri ya da Türkiye'de Zorunlu Askerliğin Antropolojisi. Sümbüloğlu, N. Yeşim(Ed.). *Erkek Millet Asker Millet*, İstanbul: İletişim Yayınları

Wikipedia, *Sam Amca*. Erişim: 28.03.2019 https://tr.wikipedia.org/wiki/Sam_Amca

Wikipedia. *İzcilik*, Erişim: 07.05.2017 <https://tr.wikipedia.org/wiki/İzcilik>

Wikipedia. *Boer Savaşı*, Erişim:kuvvetlerinde 06.05.2019
https://tr.wikipedia.org/wiki/Boer_Savaşı

Wikipedia. *Kamufraj*, Erişim: 25.04 2017 <https://tr.wikipedia.org/wiki/Kamufraj>

Wikipedia. *Cascina Savaşı (Michelangelo)*, Erişim: 17.03.2019
[https://tr.wikipedia.org/wiki/Cascina_Savaşı_\(Michelangelo\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Cascina_Savaşı_(Michelangelo))

Wikipedia. *Ordu*, Erişim: 03.05.2019 [https://tr.wikipedia.org/wiki/Ordu_\(askeriye\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Ordu_(askeriye))

Görsel 1: <https://illustrationchronicles.com/I-Want-YOU-The-Story-of-James-Montgomery-Flagg-s-Iconic-Poster> (Erişim: Şubat 2019)

Görsel 2: <https://www.evrensel.net/haber/89020/buyuk-savasin-sanati> (Erişim: Şubat 2019)

Görsel 3: <https://www.cnnturk.com/fotogaleri/yasam/diger/bu-posterlerle-savasa-cagirdilar?page=6> (Erişim: Şubat 2019)

Görsel 4: Bora Arkan, Kişisel Arşiv

Görsel 5: <https://www.cnnturk.com/yasam/diger/rus-ordusunda-ceza-yontemleri?page=1> (Erişim: Kasım 2018)

Görsel 6: Bora Arkan Kişisel Arşiv

Görsel 7: Bora Arkan Kişisel Arşiv

Görsel 8: http://www.artnet.com/magazineus/features/saltz/predynastic-egypt-met-museum5-15-12_detail.asp?picnum=6 (Erişim: Şubat 2019)

Görsel 9: http://mkahyaoglu.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2011/11/Uygarlik-tarihi_text_151111.pdf (Erişim: Şubat 2019) s.7

Görsel 10: http://mkahyaoglu.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2011/11/Uygarlik-tarihi_text_151111.pdf (Erişim: Şubat 2019) s.8

Görsel 11: <http://www.aktuelarkeoloji.com.tr/iskender-mozaigi> ()

Görsel 12: <https://www.sanatabasla.com/2013/04/16/san-romano-savasi-the-battle-of-san-romano-uccello/> (Erişim: Şubat 2019)

Görsel 13: https://en.wikipedia.org/wiki/Froissart's_Chronicles (Erişim: Şubat 2019)

Görsel 14: <https://www.istanbulsanatevi.com/sanatcilar/soyadi-d/da-vinci-leonardo/leonardo-da-vinci-anghiari-savasi-detay-2023/> (Erişim: Şubat 2019)

Görsel 15: [https://tr.wikipedia.org/wiki/Cascina_Savaşı_\(Michelangelo\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Cascina_Savaşı_(Michelangelo)) (Erişim: Şubat 2019)

Görsel 16: <https://www.mfa.org/collections/object/bárbaros-barbarians-from-los-desastres-de-la-guerra-disasters-of-war-plate-38-316155> (Erişim: Şubat 2019)

Görsel 17: http://honolulumuseum.org/art/exhibitions/5141-graphic_cabinet_no_4/ (Erişim: Şubat 2019)

Görsel 18:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:A_Quiet_Game_in_Essey_by_Walter_J._Duncan.jpg

Görsel 19: <https://fineart.ha.com/itm/mainstream-illustration/fred-ludekens-american-1900-1982-two-soldiers-1944oil-on-board14-x-16-insigned-lower-right/a/5034-87250.s>

Görsel 20: <http://arsizsanat.com/turk-resminde-savasin-betimi-ve-bir-savas-cephesi-olarak-sisli-atolyesi/> Erişim: 07.05.2019

Görsel 21: <https://www.tarihnotlari.com/wp-content/uploads/2011/10/yarali-asker.jpg>

Görsel 22:

<https://i.pinimg.com/originals/a2/f5/75/a2f57575bfef76a37d68beb019ba3787.jpg>
(Erişim: 05.05.2019)

Görsel 23: <http://arsizsanat.com/turk-resminde-savasin-betimi-ve-bir-savas-cephesi-olarak-sisli-atolyesi/> (Erişim: 07.05.2019)

Görsel 24: <http://arsizsanat.com/turk-resminde-savasin-betimi-ve-bir-savas-cephesi-olarak-sisli-atolyesi/> (Erişim: 07.05.2019)

Görsel 25: <http://altangurman.com/tr/kolaj/> (Erişim: 23.05.2019)

Görsel 26: <http://altangurman.com/tr/kolaj/> (Erişim: 23.05.2019)

Görsel 27: Bora Arkan, Kişisel Arşiv

Görsel 28: Bora Arkan, Kişisel Arşiv

Görsel 29: Bora Arkan, Kişisel Arşiv

Görsel 30: Bora Arkan, Kişisel Arşiv

Görsel 31: Bora Arkan, Kişisel Arşiv

Görsel 32: Bora Arkan, Kişisel Arşiv

Görsel 33: Bora Arkan, Kişisel Arşiv

Görsel 34: Bora Arkan, Kişisel Arşiv

Görsel 35: Bora Arkan, Kişisel Arşiv

Görsel 36: Bora Arkan, Kişisel Arşiv

Görsel 37: Bora Arkan, Kişisel Arşiv

Etik Beyanı

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Tez Yazım Yönergesi'ne uygun olarak hazırladığım bu Tezde,

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı bütün bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin bütününe kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- bu Tez herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir Tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

02/08/2019

Bora ARKAN

**Yüksek Lisans
Tezi Orijinallik Raporu**

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Güzel Sanatlar Enstitüsü

Tez Başlığı: Zihinsel Firar

Yukarıda başlığı verilen Tezimin tamamı aşağıdaki filtreler kullanılarak Turnitin adlı intihal programı aracılığı ile Tez Danışmanım tarafından kontrol edilmiştir. Kontrol sonucunda aşağıdaki veriler elde edilmiştir:

Raporlama Tarihi	Sayfa Sayısı	Karakter Sayısı	Savunma Tarihi	Benzerlik Oranı (%)	Gönderim Numarası
02.08.2019	53	56711	20.06.2019	16	1157020500

Uygulanan filtreler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar dâhil
3. 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

(02/08/2019)

Bora ARKAN

Öğrenci No.:N15229621

Anasanat Dalı:Resim

Program (işaretleyiniz):

Yüksek Lisans	Sanatta Yeterlik	Doktora	Bütünleşik Doktora
X			

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

(Prof. Necla RÜZGAR KAYIRAN

**Master's
Thesis Originality Report**

HACETTEPE UNIVERSITY
Institute of Fine Arts

Title : Mental Escape

The whole thesis is checked by my supervisor, using Turnitin plagiarism detection software taking into consideration the below mentioned filtering options. According to the originality report, obtained data are as follows.

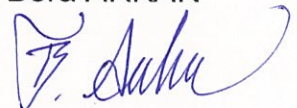
Date Submitted	Page Count	Character Count	Date of Thesis Defence	Similarity Index (%)	Submission ID
02.08.2019	53	56711	20.06.2019	16	1157020500

Filtering options applied are:

1. Bibliography excluded
2. Quotes included
3. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read the Hacettepe University Institute of Fine Arts Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations, I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge. I respectfully submit this for approval. (02/08/2019)

Bora ARKAN

Student No.:N15229621

Department:Painting

Program/Degree (please mark):

Master's	Proficiency in Art	PhD	Joint Phd
x			

SUPERVISOR APPROVAL

APPROVED
(Prof. Necla RÜZGAR KAYIRAN)

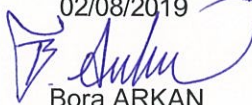
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesi'ne verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversite'ye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikrî mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalara (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan, telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversite'ye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*** kapsamında tezim aşağıda belirtilen haricinde YÖK Ulusal Tez Merkezi/ H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü/ Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. (1)
- Enstitü/ Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. (2)
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. (3)

02/08/2019

Bora ARKAN

*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge

- (1) Madde 6.1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezimin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6.2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezimin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7.1. Ulusal çıkarılan veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

Tez Danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.